



Комунальний заклад Львівської обласної ради
«Львівська обласна
універсальна наукова бібліотека»

ПОБОРНИКИ ДЕРЖАВНОСТІ УКРАЇНИ

МАТЕРИК НЕЗДОЛАННОЇ ДУХОВНОСТІ МИКОЛИ РУДЕНКА

Біобібліографічний нарис

Львів – 2024

УДК 016:929(477)

М 34

Материк нездоланної духовності Миколи Руденка [Текст] :
біобібліогр. нарис / упоряд.: І. Лешнівська, Н. Бала; ред. О. Букавіна;
наук. ред. І. Лешнівська. – Львів, 2024. – 60 с. – (Поборники
державності України).

Упорядники: І. Лешнівська, Н. Бала

Редактор О. Букавіна

Науковий редактор І. Лешнівська

©ЛОУНБ, 2024

©ВУ, 2024

©НЧ, 2024

Донбас, без сумніву, – український край

*«Його треба зрозуміти
і за нього варто боротися».*

Окупація росією частини Донецької та Луганської областей у 2014 році, як і інформаційна війна, яку розгорнув кремль, роз'ятрили питання про територію Донбасу і чи Донбас – український. З боку окупантів лунали і лунають твердження про територіальні «подарунки» більшовиків. Зокрема, путін заявляє, що і Український Донбас, і Схід України були передані Україні в 20-ті роки минулого століття радянським урядом. *«Донбас ніколи не був українським»*, – кричать ті, хто кликав сюди «русский мир».

Усі ці крикуни і очікувальники видають бажане за дійсне. Бо Донбас, без сумніву, це – український край.

Саме родом з Донбасу (м. Дебальцеве) автор рядків «Любіть Україну, як сонце любіть...» **Володимир Сосюра**, один з найвидатніших українських поетів. Після війни В. Сосюру за цей твір назвали «націоналістом» і «продажним бандерівцем». Словник української мови уклав учитель з Луганщини **Борис Грінченко**. На зазомбованій нині російською пропагандою Луганщині існував потужний український партизанський рух, який воював з радянською владою. У часи **перших національно-визвольних змагань 1918-1924 років** на теренах Луганщини діяли численні повстанські загони, соціальною базою яких було сільське населення /70% козаків та 60% селян-середняків/, об'єднаних незадоволенням політикою радянської влади. Запекла боротьба тривала до середини 20-х років минулого століття, що було свідченням як підтримки повстанського руху місцевим населенням, так і його масовим характером. У часи **других національно-визвольних змагань** на території Луганщини діяло потужне націоналістичне підпілля. Крайовий провід ОУН (б) очолював **професор Максим Бернацький**. Про масовий характер націоналістичного підпілля свідчить той факт, що за часів німецької окупації було страчено більше ста українських підпільників. Професора Бернацького органи НКВС у 1946 році розстріляли.

Радянською пропагандою штучно була нав'язана думка, що тільки на Західній Україні існував збройний спротив радянській і нацистській окупаційним владам у роки Другої світової війни. Але останній бункер ОУН на Донбасі було викрито восени 1950 року поблизу Горлівки, де знайшли зброю та агітаційні матеріали; групу ОУН (б), очолювану **Василем Підгородецьким**, – у 1953 році в Донецьку, групу ОУН у Горлівці – у 1955 році. А останній український підпільник Донбасу був заарештований у 1958 році у сучасному Торезьку. Усі ці факти руйнують штучний міф про відсутність українського підпілля на Донбасі, про його локальний характер і «ліквідацію» у 1940-х роках.

Були і **страйки проти радянської влади**. Так, у 1957 році у Хрестівці на комсомольському будівництві загинув шахтар. Через те, що адміністрація шахти відмовилася видати гроші на його поховання, в місті відбувся організований протестний виступ проти свавілля комуністичної влади, для придушення якого до міста навіть стягнули війська.

У 1989 – поч. 1990 роках шахтарські страйки, крім економічних вимог, мали і політичні вимоги. Так, у березні 1991 року шахтарі Донбасу висунули винятково політичні вимоги: державний суверенітет України, скасування 6-ї статті Конституції срср про керівну роль кпрс, деполітизація ЗМІ, комітету держбезпеки, армії та мвс. У 1990 році шахтарі Донецька виступили на захист єдиної української школи Донецька.

Культура політичних протестів почалася не з Києва чи Львова, а з Луганська. 24 серпня 1998 року на День незалежності співробітники спецпідрозділу МВС України «Беркут» розігнали шахтарський Майдан в Луганську. Тоді постраждало 22 шахтарів та 12 працівників міліції.

І, нарешті, саме українська Донеччина і Луганщина стали малою батьківщиною шістдесятників.

***Немов душею п'ю твого життя весну я
у радості степів, у гомоні дібров,
і музику гудків твоїх я знову чую,
Донеччино моя, життя мого любов!***

/В. СОСЮРА/

Василь Стус більшість свого життя прожив у Донецьку: навчався в педагогічному інституті; працював на шахті, вчителем у школі, літредактором місцевої газети. Він відмовився від громадянства срср, не захотів «бути рабом». Через його принциповість, проукраїнськість творчість В. Стуса була заборонена. Він пережив п'ять років таборів, три – заслання. Помер, відбуваючи другий тюремний термін.

*Народе мій, до тебе я ще верну,
як в смерті обернуся до життя
своїм стражденним і незлим обличчям.
Як син, тобі доземно уклонюсь
і чесно гляну в чесні твої вічі
і в смерті з рідним краєм поріднюсь.*

/В. СТУС/

Іван Світличний народився у селі Половинкине Луганської області. Літературознавець, мовознавець, поет, а крім того, один з найактивніших діячів руху українського опору радянській владі у 1960-1970-х роках. Був репресований. Проте навіть за ґратами став авторитетом серед українських політв'язнів і продовжував свою діяльність.

*В тюрмі, за ґратами, в неволі
Мені приснилася... тюрма.
Але не ця. Ні ґрат нема,
Ні варті. І всього доволі.
І світ – ідилія сама...*

/І. СВІТЛИЧНИЙ/

Дисидент **Анатолій Лупиніс** дитячі роки провів на Донеччині. Саме він був ініціатором заснування «Меморіалу» та Української міжнародної асамблеї (УМА), яка перетворилася на Українську національну асамблею (УНА) і Українську народну самооборону (УНСО), з яких пізніше постала низка сучасних організацій УНА, УНСО чи УНА-УНСО.

*Під скрес московської руїни,
під лицемірство каяття
моя повстане Україна
до віковічного буття.*

/А. ЛУПИНІС/

Донбас дав Україні **Олексу Тихого, Івана Дзюбу, Надію Світличну, Петра Григоренка**. Із Донбасом тісно пов'язана творчість українських монументалістів-шістдесятників **Алли Горської, Віктора Зарецького, Галини Зубченко і Григорія Пришедька**, які створили низку мозаїчних панно у Донецьку, Краснодоні та Жданові (теперішньому Маріуполі).

Синьо-жовтий Донбас знайшов своє місце і в поезії.

Іван Низовий (1942-2011), який прожив на Луганщині 45 років свого життя, ще на початку 1990-х років передбачив трагічні події сьогодення.

*Гадюкою вповзає в Україну
Правічний «друг» із путінським лицем,
Несе руїну в нашу кураїну
І в нашу душу щиру та наївну
Знов повіва північним вітерцем...*

або

*Не ганьбись, росіє, схаменися,
Та на храми православні помолись.
Ми ж не просто із тобою розійшлися –
Проти тебе ми повстали,
Мов колись.*

або

*Вузьколобі твої речники-месії
Не туди тебе ведуть,
Ой, не туди...
Дзвін ударить –
Буде подзвін по росії,
По росії, спадкоємиці Орди!*

Л. НИЗОВИЙ, 1995/

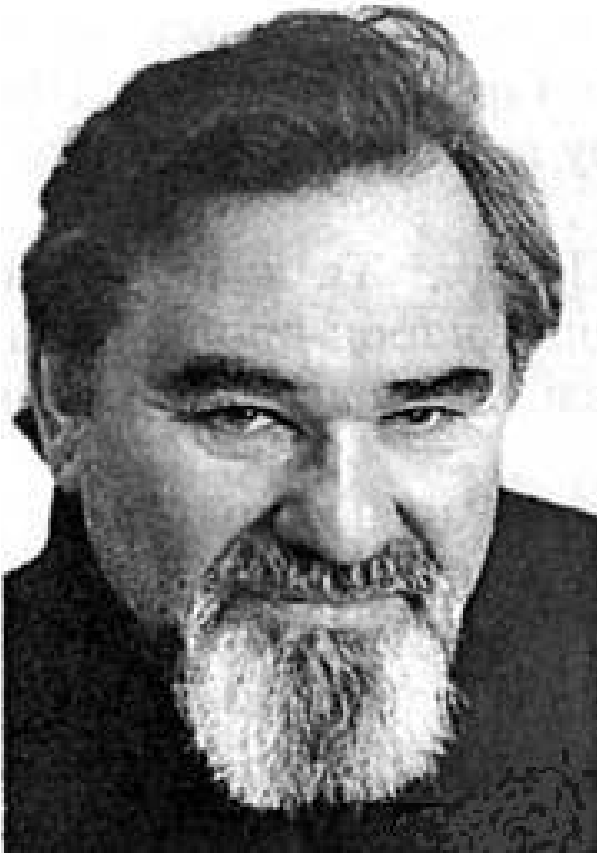
А ще – Сергій Жадан, Олексій Чупа, Любов Якимчук, які пишуть українською мовою.

Але в біобібліографічному нарисі, який презентує Бібліотека увазі читачів сьогодні, мова піде про співзасновника Української Гельсінської групи, автора вірша «Безсмертя нації – у слові» – **Миколу Руденка.**

*Безсмертя нації – у слові,
А слово – Бог земних віків.
Лише нікчемні й безголові
Зрікаються старих батьків.*

*Не робітництво, не селянство,
Не щирий, праведний народ,
А так собі – тупе міщанство,
Ходячий шлунок, жуйний рот.*

М. РУДЕНКО/



*Та я люблю вас, люди, люди !
З надією в ранковий час
Вдивляюся в обличчя й груди
І вірю, і молюсь на вас!*

М. РУДЕНКО

*«...Його кололи й різали – тернів,
Але нічого не робив напів.
Ламав життя і заново творив,
Та напівправди він не говорив.
Напівкохання в серці не беріг,
Не кликав напівдруга на поріг.
Авансу на безсмертя не давав
Тому, хто напіввіри декламував.
Коли життя – воно таки життя,
Не напівмати чи напівдитя.
А раз тюрма – то це таки тюрма,
Бо напівдолі у людей нема...»*

Микола Руденко. Один з велетнів, чийм ім'ям означене українське національне відродження 60-90-х років ХХ сторіччя. Його ім'я відоме не тільки в Україні, а й далеко за її межами. Він був унікальною людиною. Видатний мислитель і правозахисник, філософ, космолог, економіст. Поет від Бога, який легко викладав у віршованій формі свою філософію чи космологію, і не менш талановито писав прозу, мемуари, наукові праці. Він був справжньою людиною відродження.

«Вся біографія Миколи Даниловича є свідченням того, що Донбас – це українська земля. І не тільки його біографія. Донбас дав Україні Олексу Тихого, Івана Дзюбу. Івана та Надію Світличних, Василя Стуса, Юрія Липу, і це далеко неповний список, – говорить правозахисник Мирослав Маринович, соратник Руденка по УГГ. – Це без сумніву український край...».

Він був дитиною свого часу. Йому довелося спізнати голод, сирітство, перші трагедії на шахті, фронт, захоплення і розчарування сталінізмом, і як плату за це – радянські табори як особливо небезпечному вільнодумцеві та правдолюбу.

«Іще до народження людина отримує шлях і завдання, котрі їй належить вивершити протягом життя... Можна втекти від цієї нелегкої місії – сховатися в якомусь темному закапелку. Але не думай, земляче, що тобі житиметься легше, якщо ти своїм життям не реалізуєш програми, отриманої від Космосу. Ти станеш духовним покручем, а твоє тіло передчасно постаріє. А той, хто не вагаючись, пішов на поклик Долі, згодом проведе тебе на цвинтар, сам перебуваючи у повному розквіті духовних і фізичних сил», – писав М. Руденко.

І він пройшов усе, призначене йому, від початку і до кінця, ні на крок не відхилившись від призначеного шляху.

***«Він важко жив. Йому було
Не до розваг у світі цьому,
Де так сплелось добро і зло,
Як світло й тьма в відлунні грому.
Та не лишилося йому,
Образ на неї, землю милу,
За спалені в окопах дні,
За тупість підтяті крила.
Не жовч по світу він розлив –
Її вітри вдихнув з любов'ю
І кинув зерна у ріллю,
І напоїв своєю кров'ю».***

НАГОРОДИ ТА ЗВАННЯ

- орден Червоної Зірки, орден Вітчизняної війни I ступеня, шість бойових медалей
- звання «Українець року» від Філадельфійського освітньо-наукового центру за непохитну стійкість в обороні національних прав українського народу і його культури (1988)
- почесний член Французької та Японської секцій Пен-клубу, член українського Пен-клубу (1990)
- дійсний член Української вільної академії наук (Нью-Йорк) (1990)
- лауреат літературної премії ім. В. Винниченка Українського фонду культури (1990)
- Державна премія імені Т. Шевченка в галузі літератури за роман «Орлова балка» (1993)
- орден «За заслуги» III ступеня за великий вклад у розвиток української літератури та правозахисну діяльність (1996)
- звання «Герой України» з врученням ордена Держави за активне і послідовне відстоювання ідеї побудови незалежної Української держави, багаторічну плідну правозахисну і літературну діяльність (2000)

1. **Про присвоєння звання Героя України** [з врученням ордена Держави] [Текст] : указ Президента України від 19 груд. 2000 р. № 1347/2000 // *Голос України*. – 2000. – 21 груд. – С. 3.

2. **Те саме** // Урядовий кур'єр. – 2000. – 21 груд. – С. 2.

3. **Про присвоєння звання Героя України** [Текст] : указ Президента України від 19 груд. 2000 р. № 1347/2000 // *Пляда заборонена, призабута* / І. Гущак. – Львів, 2002. – Кн. 3: Покликані історією. – С. 12.

Знакові висловлювання Миколи РУДЕНКА

Безсмертя нації – у слові,
А слово – Бог земних віків.
Лише нікчемні й безголови
Зрікаються старих батьків.

Бог створив людину. Бог створив і націю. А що створене Богом, те гідне пошанування і того, щоб віддати за нього життя.

Історична схема, що її фальсифікатори історії підганяли під потреби московської держави, принаймі на тисячу років обкрадає український народ. А по суті в цій схемі, що базується на антинаукових творах Карамзіна, взагалі немає місця ні для українців, ні для білорусів. Гадаю, майбутні історики візьмуться за дослідження цих проблем, і тоді виявиться, що в підвалинах сучасної цивілізації є чимало праці споконвічних українських хліборобів. Скільки ми вигодували імперій! А коли ж то почнемо годувати власних дітей?

...**Л**юдина без віри жити не може. Людина без віри – це ліхтар без вогню. На нього навіть нічні комахи не летять.

Людина з'явилася на землі тоді, коли на земній кулі з'явилося слово. Немає слова – немає людини.

Людина починається не з дати свого народження – вона починається з народження власної пам'яті.

Невільник той, хто душу не зберіг
і став її двоногою тюрмою.

Світ створено не тільки для тебе особисто.

Свобода, демократія – це надто загальні слова, вони піддаються викривленню до невпізнання, навіть до цілковитої протилежності. Я був певен, що в економіці діють природні закони – передовсім закон збереження й перетворення енергії. Але як їх, ці закони, побачити й долучити до справи? Де вони виявляють себе найбільш видимо, неприховано? Я поставив собі за мету зробити те, чого іще ніхто не робив. Ба, навіть ніхто й не здогадувався, що це можна зробити.

Такому народові, як наш, напівправда не потрібна – правда і тільки правда.

Україна має найцінніші в світі основні фонди – орну землю. Зробити її товаром означає втратити ці основні фонди назавжди. Не землю слід продавати, а плоди її родючості, урожай. Грандіозність цього завдання не потребує коментарів. Хто любить говорити про економічну стратегію України, той мусить побачити її саме тут.

Хліб – дар безцінний, а все інше в порівнянні з ним нічого не варте.

Щоб бути Людиною, треба не тільки думати, але і висловлювати свої думки, інакше людина не буде відрізнятися від черепахи.

Інтерв'ю

*4. **Руденко М.** «Мені на бога нарікати гріх. Я сам цю долю визначив для себе» [Текст] : розмова з письменником / вів І. Власенко // Україна. Наука і культура. – Київ, 2008. – Вип. 34. – С. 273-289.

*5. **Руденко М.** Неосяжність духовного всесвіту [Текст] : розмова з Миколою Руденком / вів М. Шудря // Яблуко в зернятті / М. Шудря; упоряд. В. Жадько. – Київ, 2015. – С. 704-715. – (Бібліотека Шевченківського комітету).

6. **Руденко М.** «Це був потужний сплеск національного духу» [Текст] : розмова з письменником / вів Василь Овсієнко // Дисиденти: зб. інтерв'ю / уклад. і авт. передм. Вахтанг Кіпіані. – Харків, 2021. – С. 211-224.

* * *

*7. **Руденко М.** В Україну повернувся назавжди [Текст] : розмова з письменником / вів кор. газ. // Демократична Україна. – 1994. – 18 черв. – С. 3.

*8. **Руденко М.** Від охоронця Кремля до політв'язня [Текст] : розмова з М. Руденком / вів С. Козак // Літературна Україна. – 1992. – 30 квіт.

9. **Руденко М.** «Господь зобов'язав мене бути українцем» [Текст] : розмова з письменником / записав М. Левицький // За вільну Україну. – 1994. – 10 листоп. – С. 1, 2.

*10. **Руденко М.** Любов, яка болить [Текст] : розмова з поетом / вів М. Сом // Слово Просвіти. – 2001. – 24 серп. – С. 7.

*11. **Руденко М.** Полинова моя Луганщина [Текст] : бесіда з філософом / вела Г. Гайворонська // Молодогвардієць. – 1991. – 1 жовт.

12. **Руденко М.** Слово проти сили [Текст] : інтерв'ю з лауреатом Держ. премії України ім. Т. Шевченка / вів Іван Власенко // Урядовий кур'єр. – 1998. – 22 серп. – С. 10.

*13. **Руденко М.** Я люблю цю землю до болю пекучого [Текст] : розмова з письменником / вів М. Ночовний // Наша газета. – 1992. – 22 серп. – С. 4.

*14. **Руденко М.** «Як я став націоналістом» [Текст] : розмова з громадським діячем / вів С. Рудик // Вісті з України. – 1992. – 11-17 черв. – С. 6.

* Видання, не перевірені de visu

*Немає шляху отакого крутого
Ні в темному морі, ні в хмарному небі,
Як та безконечна терниста дорога,
По котрій я сам продираюсь до себе.*

*До себе не в хату – до себе у душу,
До власного «я», до глибинної суті.
О, скільки я терну розчистити мушу,
Щоб знов повернутись на кола забуті...*

*Вернувся – й даремно. І знову, і знову
Пливи через викрути і чорторії –
Шукай у собі нерозвідане слово,
Яке тобі правду про тебе відкриє.*

*Я міг би не йти в ленінградські окопи,
Бо ще у дитинстві залишився без ока.
Я міг би, засвоївши мову Езона,
Забути, як давить цензурна морока.*

*У славі й пошані я міг біля печі
На старості гріти скалічені кості.
Від власних онуків чекати малечі
І тільки уславлених кликати в гості.*

*Я міг би... Та все це неправда: не можу!
Ступивши за дріт, перед вибором стану:
Чи знову себе у собі переможу,
Чи втрачу до себе довіру і шану.*

*Отак воно завше було, як сьогодні.
Хтось прагне в мені відшукати хворобу.
Та сам я шукаю не істини модні –
Розшукую в хаосі власну особу.*

М. РУДЕНКО. Шлях до себе

Рікою життя Миколи РУДЕНКА

Син луганського шахтаря, який загинув у 1927 р. у шахті «Сутоган», фронтовик, політв'язень, дисидент, очільник Української Гельсінської групи.

*Невільник той, хто душу не зберіг
і став її двоногою тюрмою.*

(сєнс життя М. РУДЕНКА)

- 1920 (19 грудня)** народився в селищі Юр'ївка Луганського повіту Донецької губернії (Українська СРР), тепер Лутугинського району Луганської області (Україна)
- 1939** вступив на філологічний факультет Київського університету ім. Т. Шевченка, провчився два місяці і був призваний до війська
- 1941 (4 жовтня)** отримав тяжке поранення розривною кулею в поперек в боях під Ленінградом. У нього були роздроблені кістки таза і хребта, лікувався рік, лікарі не сподівалися, що він буде ходити. Ходити він зміг, але висідити через травму на лекціях – ні
- 1946** демобілізувався, але в університет не повернувся. Був прийнятий до Спільки письменників України
- 1947** вийшла збірка віршів «З походу», п'єса «Зорі в тумані». Працював відповідальним секретарем видавництва «Радянський письменник», редактором журналу «Дніпро», секретарем парткому СПУ, членом Київського міськкому КПУ
- 1948** побачили світ поетичні збірки «Незбориме плем'я», «Ленінградці»
- 1949** вийшла збірка «Поезії». Під час сталінської кампанії проти «космополітів» відмовився негативно характеризувати єврейських письменників, яких вимагали виключити зі СПУ. Як результат, з 1950 р. змушений був піти з усіх посад, добровільно позбувшись, таким чином, усіх привілеїв радянського істеблішменту
- 1952** вийшли поетичні збірки «Мужність», «Світлі глибини»
- 1954** з'явилася поетична збірка «Переклик друзів»
- 1955** побачив світ роман «Вітер в обличчя»
- 1956** вийшла збірка «Поезії»
- 1959** побачив світ роман «Остання шабля»

- 1962** вийшла збірка оповідань і нарисів «Біла акація», п'єса «На дні морському», фантастичний роман «Слідами космічної катастрофи»
- 1966** вийшов фантастичний роман «Чарівний бумеранг»
- 1968** вийшла збірка поезій «Всесвіт у тобі»
- Початок 1970-х** активно долучився до захисту прав людини, у тому числі національних, підтримував тісні зв'язки з московськими дисидентами, був членом радянського відділення «Міжнародної амністії»
- 1970** вийшла збірка поезій «Сто світил»
- 1971** вийшла збірка поезій «Оновлення», повість «Народжений блискавкою»
- 1972** вийшов роман «Орлова балка»
- 1974** написав економічну працю «Енергія прогресу. Нариси з фізичної економії», але опублікована вона була лише в 1994 році
- 1974** виключений з КПРС за критику марксизму
- 1975** виключений зі СПУ, продав машину, дачу, влаштувався на роботу нічним сторожем
- 1975 (18 квітня)** заарештований за правозахисну діяльність, але під час слідства у зв'язку з 30-річчям перемоги – амністований як учасник війни
- 1975** у самвидаві була надрукована філософська праця «Економічні монолози»
- 1976 (лютий-березень)** при спробі відновлення інвалідської пенсії шахрайським чином був примусово підданий психіатричній експертизі
- 1976 (9 листопада)** на квартирі академіка А. Сахарова у Москві провів пресконференцію для іноземних журналістів, на якій оголосив про створення Української Гельсінської спілки
- 1976** вийшла поема «Хрест» (про голод 1933 р.)
- 1976 (23-24 грудня)** проведено обшук, під час якого підкинуто 39 доларів США
- 1977 (5 лютого)** заарештований за правозахисну діяльність у Києві і епатований літаком в СІЗО м. Донецька, де було порушено справу проти нього і Олекси Тихого
- 1977 (червень-липень)** відбувся суд в м. Дружківка Донецької області. Був засуджений на 7 років таборів суворого режиму і 5 років заслання. Термін відбував у Мордовії й Пермській області (с. Кучино). Твори його були кваліфіковані як «наклеп на радянську владу» і вилучені з книгарень та бібліотек
- 1977** вийшла збірка поезій «Я вільний. Поема»
- 1978** збірка «Прозріння»

- 1978** рішенням Головліту УРСР його твори (17 назв) були вилучені з продажу та бібліотек
- 1980** з'явилася збірка «За ґратами»
- 1984 (5 травня)** відправлений етапом на заслання в с. Майма Горно-Алтайської АО
- 1985 (грудень)** з'явився роман «Сила Моносу»
- 1987** звільнений під тиском громадськості. Емігрував за кордон: спочатку до Німеччини, потім до США. Працював на радіостанціях «Свобода», «Голос Америки»
- 1988** позбавлений радянського громадянства. Очолював Закордонне представництво УГГ, потім Української Гельсінської спілки
- 1988** філадельфійський освітньо-науковий центр визнав його «Українцем року» – за непохитну стійкість в обороні національних прав українського народу і його культури. Став членом Пен-клубу. Вийшла збірка поезій «Хліб для Атен», наукова праця «Шлях до хаосу»
- 1990** обраний дійсним членом Української вільної академії наук. Став лауреатом літературної премії Українського фонду культури ім. В. Винниченка
- 1990 (вересень)** повернувся до Києва. Був відновлений у громадянстві, реабілітований
- 1990** побачила світ збірка поезій «Про бабу, діда, кума і сусіда»
- 1991** вийшла збірка «Поезії», роман «Ковчег Всесвіту»
- 1993** присуджено Державну премію імені Т. Шевченка в галузі літератури за роман «Орлова балка»
- 1994** вперше побачила світ його економічна праця «Енергія прогресу. Нариси з фізичної економії»
- 1996** нагороджений орденом «За заслуги» III ступеня за великий вклад у розвиток української літератури і за правозахисну діяльність
- 1996** вийшла наукова праця «Альтернативна космологія»
- 1997** став членом Республіканської Християнської партії
- 1998** вийшла книга-спогадів «Найбільше диво – життя. Спогади» та наукова праця «Енергія прогресу. Нариси з фізичної економії». Йому призначена державна щомісячна стипендія
- 1999** вийшла друком збірка поезій «Заграва над серцем»
- 2000** вийшла наукова праця «Гносис і сучасність» (Архітектура Всесвіту)
- 2002** побачив світ роман «Син Сонця – Фаетон»
- 2003** вийшла друком збірка поезій «Пером із янгольського крила»
- 2004 (1 квітня)** помер. Похований на Байковому кладовищі у Києві.

СЛОВО ПРО ЗЕМНИЙ ШЛЯХ

Миколи РУДЕНКА

*Людина починається не з дати свого народження –
вона починається з народження власної пам'яті.*

Ці дуже прикметні слова, винесені в епіграф, належать Миколі Руденку – дисиденту-шістдесятникові, мислителеві, який намагався вибудувати оригінальну філософську систему й економічну теорію, фронтовикові, відомому українському поетові і прозаїкові, головному редактору журналу «Дніпро», книги якого певний час були вилучені з бібліотек, твори не друкувалися, ім'я не згадувалося. Зі здобуттям незалежності цілі покоління українців, які ніколи не чули про Миколу Руденка, почали відкривати його для себе, почали пізнавати того, хто пройшов шлях від перекonanого сталініста до борця з радянсько-сталінським режимом, того, кого оголосили божевільним та відправили до тюрми, а він вказав українцям дорогу до визволення і найбільшим дивом назвав саме життя. Головний подвиг Миколи Руденка полягає у створенні Української Гельсінкської спілки, де він зумів об'єднати таких видатних українських патріотів, як В'ячеслав Чорновіл, Левко Лук'яненко, Василь Стус, Петро Григоренко, Оксана Мешко, Олесь Бердник, Микола Матусевич та інших, які боролися за права українців у радянському союзі.

Микола Руденко народився 1920 року в селищі Юр'ївка на Луганщині. Рано залишився без батька, який загинув у шахті в 1927 році. Поетично обдарований учень писав вірші, друкувався в газетах, був переможцем у творчих конкурсах. Закінчивши десятирічку у шахтарському краю, вступив на філологічний факультет Київського університету, але студентом пробув усього місяць у зв'язку з призовом до армії.

Учасник німецько-радянської війни, отримав важке поранення під Ленінградом, був демобілізований у чині капітана в 1946 році.

Микола Руденко формувався як радянська людина «сталінського гарту» і щиро вірив у комуністичні ідеали, про що свідчить і його діяльність у 1940-х роках, і його ранні твори.

Після війни молодий політпрацівник енергійно взявся за літературну кар'єру. Одна за одною вийшли його поетичні збірки: «З походу» (1947), «Незбориме плем'я», «Ленінградці» (1948), «Поезії» (1949), «Мужність», «Світло глибини» (1952), «Переклик друзів» (1954). Побачили світ два романи «Вітер в обличчя» (1955) й «Остання шабля» (1959), збірка оповідань і нарисів «Біла акація» (1962).

Життя в сср відставного офіцера-фронтовика складалося вдало. Йому, справді помітній творчій особистості, відводилася роль незаперечного лідера. Його називали ідейно й духовно здоровим представником свого покоління, уособленням усього творчого майбуття національної інтелігенції. В нього була бездоганна в усіх розуміннях біографія й поезія, яка вигідно вирізнялася на доволі сірому тлі тих, кого проголошували новою, талановитою літературною генерацією. Аж раптом несподівано для багатьох Микола Руденко полишив ту «вагову категорію» в офіційній літературній ієрархії. Що ж відбулося за цей час із успішним письменником і чим він так розгнівив владу? Активне невдоволення викликало те, що він писав, і те, що робив. Навіть важко сказати, що визначалося як більший гріх письменника, хоча літературну роботу й поведінку Миколи Руденка розмежовувати було важко через взаємопов'язаність і логічне продовження одне одного.

Той крок був підготовлений самою духовною еволюцією письменника, його кардинальною переоцінкою цінностей, **бо він належав до людей, які мали гостре відчуття справедливості.**

Уперше секретар парткому Спілки письменників України Микола Руденко виступив проти існуючих порядків у 1949 році, коли під виглядом критики космополітів громили та нищили єврейських письменників. Від нього вимагали негативних характеристик на Риву Балянсу, Матвія Талалаєвського, Григорія Полянкера, але секретар, чоловік м'який і доброзичливий, проявив твердість, не погодившись з

партійною думкою, тому з 1950 року він вже не займав ніяких посад, добровільно позбувшись, таким чином, усіх привілеїв радянського істеблішменту.

Страшним потрясіннями стало для офіцера-фронтовика розвінчання на XX з'їзді КПРС «культу особи Сталіна», зухвалий розгін демонстрантів радянськими танками на вулицях Будапешта та Праги. Усвідомлення істини спонукало його, партійного функціонера високого рангу, до глибокого аналізу панівної ідеології, марксизму-ленінізму, переосмислення свого ставлення до навколишньої соціалістичної дійсності.

Прийшла думка, що справа не в самому Сталіні, а в його вченні, яке лягло в основу держави. Прискіпливе студіювання «Капіталу» переконало Руденка в тому, що і вчення Карла Маркса помилкове в самій своїй основі. А далі у сферу інтересів Миколи Руденка ввійшла політекономія і філософія. Аналізуючи економічне вчення Карла Маркса й реальну економічну дійсність в сср, він зрозумів: держава приречена на зубожіння, воно запрограмоване в самій її сутності.

Своє бачення цієї проблеми Руденко виклав у філософських працях «Економічні монолози», яка з'явилася в самвидаві в 1975 році, та «Енергія прогресу. Нариси з фізичної економії» (1998), а згодом у романі «Формула Сонця» і публіцистичній книзі-роздумах про майбутнє сср – «Шлях до хаосу», що вийшла у Детройті.

Для написання «Економічних монологів» Руденко не тільки перегорнув гору спеціальної літератури, починаючи від англійця А. Сміта й француза Ф. Кене, з яких, власне, й починалося протистояння різних економічних теорій, не тільки ретельно вивчив стан справ в економіці, а й консультувався з багатьма спеціалістами, не обтяженими ідеологічними доктринами, в т. ч. академіком А. Сахаровим.

Після цього Микола Руденко написав низку листів до ЦК КПУ, користуючись гарантованим йому партійним статусом, в яких проаналізував сумнівні досягнення соціалізму в різних сферах життя, що завершилося переведенням «благополучного літератора» у ранг неблагонадійних.

Опинившись у стані безгрошів'я, ізолюваності, обструкції, щоб заробляти на життя та мати час для літературної й правозахисної діяльності, Микола Руденко змушений був влаштуватися на роботу нічним сторожем на могильнику ядерних відходів у Пирогові поблизу Києва. Було тяжко і самотньо, але він не втрачав надію на краще, вбачаючи в могильнику ядерних відходів могильник московського тоталітаризму. Він вірив, що *«десь є вона, ота душа єдина – душа, без котрої мене нема»*.

Ретельно виваживши на своїх терезах усі гріхи підсудного, Феміда «розвинутого соціалізму», ані на мить не завагавшись, одміряла йому сім літ в'язниці і п'ять – заслання в районах Півночі. На долю Миколи Руденка випало і «лікування» в психіатричній лікарні.

Добрий друг письменника і сподвижник у правозахисній діяльності генерал Петро Григоренко писав у передмові до книги поезій «Прозріння», що побачила світ в американському видавництві «Смолоскип» 1978 року: *«Велич Руденківського подвигу важко переоцінити. Тільки той, хто не знає умов радянського життя, не здивується з того, що людина, яка досягла таких радянсько-чиновних вершин, могла не зупинитись перед карколомним стрибком униз. Скажіть пересічній радянській людині, що член КПРС, політрук в часи останньої війни, відомий український поет і прозаїк, головний редактор журналу „Дніпро”, секретар партійної організації Спілки письменників України добровільно знехтував цим усім, став у конфліктну позицію до ЦК КПУ у загальнодержавних питаннях, які безпосередньо його не торкались, потім вступив до Міжнародної Амністії і утворив Українську Групу Сприяння виконанню Хельсінкських угод, твердо знаючи, що це може скінчитися лише тюрмою, і та пересічна людина вам не повірить. А коли додати, що стрибок з тієї височини робиться у зрілому віці, то це виглядає ще незрозумілішим. Але сам факт люди сприймуть. А от чи багато з них зрозуміють, яких душевних сил потребує людина зрілого віку, щоб зробити такий крок?..»*.

І «Економічні монологи», і дослідження «Слідами космічної катастрофи», і фантастичний роман «Чарівний бумеранг», і численні поезії засвідчили, що це вже зовсім інший Микола Руденко, багато в чому не схожий на того, який прийшов в літературу після війни. Тоді, наприкінці шістдесятих, він набагато випередив свій час, виразно побачив ті проблеми, яких не бачили чи не хотіли бачити інші. Тоді він уже мислив на рівні інтелектуальних «партитур» дев'яностих років.

Економіст і публіцист Руденко застерігав, що якщо на селі не буде ніяких змін, почнеться стагнація, хаос, криза всього на всіх рівнях. Громадський діяч та інтелектуал порушив питання ядерної зброї, називаючи найпершими злочинцями тих, хто не хоче раз і назавжди покінчити з нею. Понад тридцять років тому були сказані ці слова, але й на сьогодні анітрохи не пригасла їхня актуальність.

Сімдесяти роки – період інтенсивного переосмислення Миколою Руденком і свого життя, й історії українського народу після 1917 року. Одним з підсумків цього переосмислення стала поема «Хрест», написана на початку 1976 року в період активного протистояння офіційній тоталітарній ідеології. Написана вона була в психоневрологічному диспансері, куди письменника загнали, намагаючись довести, що всі його ідеї – маячня людини несповна розуму.

Так поступово в М. Руденкові сформувався правозахисник, критик бюрократичних методів керування державою. Комуніст і переконаний атеїст прийняв християнські традиції, усвідомив духовну та матеріальну єдність Всесвіту.

Олесь Бердник, соратник і сучасник Миколи Руденка, написав у 1977 році після арешту видатного письменника працівникам КДБ: *«Людина, якою могла б пишатися будь-яка цивілізована країна, ув'язнена! Зробивши цей злочин, гонителі поета і філософа заявили про свою солідарність з мучителями Джордано, Гіпатії, Яна Гуса, Сервета, Галілея, з убивцями Архімеда і Піфагора...»*.

Ще на початку 1970-х років Руденко долучився до роботи зі захисту прав людини, в тому числі національних. Мав тісні стосунки

з московськими дисидентами, був членом радянського відділення «Міжнародної амністії», обговорював створення подібної групи в Україні. Цю ідею підтримала відома громадська діячка, колишня бранка сталінських політичних таборів Оксана Мешко, з якою познайомив Миколу Руденка генерал Петро Григоренко. В 1975 році його, учасника війни, під час якої він отримав важке поранення, члена Спілки письменників України та КПРС, було виключено зі Спілки письменників, вперше заарештовано за правозахисну діяльність. М. Руденку було інкриміновано розповсюдження «наклепницьких вигадок, що паплюжать радянський державний і суспільний лад» (ст. 187 кримінального кодексу СРСР). Але під час слідства у зв'язку з 30-річчям перемоги влада амністувала його як учасника війни.

Наприкінці 1976 року Микола Руденко став засновником і першим головою Української групи сприяння виконанню Гельсінських угод – організації, діяльність якої відіграла історичну роль в розхитуванні радянського режиму та викритті на міжнародному рівні колоніального характеру радянського союзу, – розуміючи, що ризикує волею та власним життям. Потужна внутрішня енергія, могутній інтелект, глибоке відчуття своєї відповідальності в боротьбі проти диктатури комуністичної партії, яка служила інтересам тоталітаризму в радянському союзі, зробили його лідером українського правозахисного руху. Він став опорою для багатьох побратимів і нестерпним ворогом для режиму.

Група впродовж січня – квітня 1977 року підготувала та поширила десять Меморандумів про переслідування громадян за інакодумство і надіслала їх урядам демократичних країн. Правозахисний рух швидко поширився республіками радянського союзу. Гельсінські групи виникли у Литві, Грузії, Вірменії. У Конгресі США була створена спеціальна комісія зі захисту демократичних свобод. У 1976 році в Польщі почав діяти Комітет захисту робітників, в 1977 році в Чехословаччині – група «Хартія-77».

В 1977 році М. Руденко був звинувачений за статтею 62 ч. 1 КК УРСР «антирадянська агітація та пропаганда на державний і суспільний лад» та засуджений на сім років таборів суворого режиму і п'ять років заслання. Термін відбував у Мордовії й Пермській області (с. Кучино). Заарештована і засуджена була і його дружина Раїса, яка вимагала звільнення чоловіка. У таборі письменник, незважаючи на те, що був інвалідом війни, зазнавав знущань з боку табірної керівництва. В день свого 60-річчя він проголосив безтермінове голодування як протест проти насилля та знущань.

Публіцистичні статті, художні твори, усні висловлювання Миколи Руденка були кваліфіковані як наклепницькі. І у 1978 році спеціальним розпорядженням Головліту УРСР вони були вилучені з бібліотек і книжкової торгівлі. Усього 17 назв. Але твори його виходили в самвидаві, передавалися з рук в руки по всій території радянського союзу.

Тиск світової та внутрішньої громадськості змусив владний режим у жовтні 1987 року скоротити термін заслання Миколі та Раїсі Руденкам. Повернутися в Україну подружжю не дозволили, та й не було куди повертатися (житло конфіскували), а їх обох позбавили радянського громадянства, натомість дозволили виїхати за кордон. Спочатку це був Мюнхен, а в січні 1988 року – Нью-Йорк. У 1988-1990 роках Микола Руденко працював на радіостанціях «Свобода» і «Голос Америки», очолював Закордонне представництво Української Гельсінської спілки, яке боролось за визволення радянських політв'язнів; співпрацював з часописом «Свобода», де читав свої вірші; вів розмови на політичні та економічні теми, зустрічався з американськими читачами українського походження.

У США Руденки мали зустрічі з видатними політичними діячами США і Канади, зокрема з подружжям Рональда та Ненсі Рейганів. У квітні 1989 року вони були запрошені на прийом до Білого дому, а після закінчення каденції Рейгана – на інавгурацію 41-го президента США Джорджа Буша-старшого.

За непохитну стійкість в обороні національних прав українського народу і його культури у 1988 році Філадельфійський освітньо-науковий центр визнав Миколу Руденка «Українцем року». У 1990 році він став дійсним членом Української вільної академії

наук (США), почесним членом Французької та Японської секцій ПЕН-клубу, членом Українського ПЕН-клубу, лауреатом літературної премії імені Володимира Винниченка Українського фонду культури.

Після вимушеної чотирнадцятирічної розлуки у вересні 1990 року Микола Руденко повернувся в Україну та «батьорий, творчо неспокійний, заряджений мислительською енергією по вінця», включився в літературне життя. Вийшли його романи «Ковчег Всесвіту», «У череві дракона», «Син Сонця – Фаєтон», книга нарисів з фізичної економії «Енергія прогресу», наукові праці «Сила Моносу», «Гносис і сучасність» (Архітектура Всесвіту), збірки віршів.

В незалежній Україні він був реабілітований і поновлений в громадянстві. Отримав визнання: став лауреатом Шевченківської премії, присудженої в 1993 році в галузі літератури за роман «Орлова балка»; був нагороджений орденом «За заслуги» III ступеня за великий вклад у розвиток української літератури і за правозахисну діяльність; отримав звання Героя України з врученням ордена Держави за активне і послідовне відстоювання ідеї побудови незалежної Української держави (2000).

Помер Микола Руденко 1 квітня 2004 року у віці 83 роки в Києві. Здобутки М. Руденка отримані ним завдяки великій любові до рідної землі, відчуттю єднання з природою і Всесвітом, винятковому таланту, власній гідності, глибокій внутрішній свободі, незламності духу, а також багаторічній підтримці, відданості та допомозі його вірної дружини – Раїси Руденко. **Погляди Руденка багато в чому залишаються актуальними і сьогодні. І не лише для нас, українців, а й загалом для людства: *«Людина може створити все, крім земної кулі, на якій вона живе. Людина може зруйнувати все, що піддається руйнуванню. І коли в принципі можна зруйнувати планету – людський мозок з якимись відхиленнями від норми здатний і на це. Немає жодного предмета, який вона не могла б зруйнувати і ще ніколи не руйнувала – або з метою створення, або з метою знищення».***

ПРОБУДЖЕНИЙ СОВІСТЮ

*«Ще до народження людина отримує шлях і завдання,
котрі їй належить вивершити протягом життя...»*

Микола РУДЕНКО

Микола РУДЕНКО – один з велетнів, чийм ім'ям означене українське національне відродження 60-90-х рр. ХХ століття. Його ім'я відоме не тільки в Україні, а й далеко за її межами:

«...полум'яний патріот і прозірливий мислитель кинув виклик тоталітарній системі, відбув за свої політичні погляди тривалі терміни ув'язнення і заслання, але не зламався, вистояв і в кінці підсумку переміг».

Він відомий як письменник та поетичний дисидент, громадський діяч, вчений-економіст та борець за права людини.

15. Герасимова Г. Руденко Микола Данилович [Текст] / Г. Герасимова // Енциклопедія історії України. – Львів, 2012. – Т. 9. – С. 348, 349.

16. Руденко Микола [Текст] // Енциклопедія українознавства / голов. ред. В. Кубійович. – Львів, 1998. – Т. 7. – С. 2629.

17. Руденко Микола Данилович [Текст] // Універсальний словник-енциклопедія / голов. ред. М. Попович. – Київ, 1999. – С. 1182.

* * *

18. Григоренко П. Микола Руденко – поет, філософ, борець [Текст] / П. Григоренко // Прозріння: Поезії. Поеми / М. Руденко. – Торонто, 1978. – С. 7-32.

19. Лисяк-Рудницький І. Історичні есе [Текст] : в 2 т. / Іван Лисяк-Рудницький. – Київ, 1994. –

Т. 1. – 554 с. – Зі змісту: [Про М. Руденка]. – С. 218.

Т. 2. – 573 с. – Зі змісту: [Про М. Руденка]. – С. 484, 485.

*20. **Маринович М.** Супроти вітру в обличчя: слово про Миколу Руденка [Текст] // Україна на полях святого письма / М. Маринович. – Дрогобич, 1992. – С. 50-51.

*21. **Михайлюта О.** Відкриття Миколи Руденка [Текст] / О. Михайлюта. – Київ, 2010. – 256 с.

22. **Нарис історії Ліги Визволення України (ЛВУ)** [Текст] / ред. В. Солонинка. – Препринт. вид. – Київ, 2020. – 716 с. – Зі змісту: [Про М. Руденка]. – С. 155, 158.

23. **Овсієнко В.** Світло людей [Текст] : мемуари та публіцистика. У 2 кн. Кн. 1 / В. Овсієнко. – Вид. 2-ге, доповн. – Харків: Права людини, 2007. – 352 с. – Зі змісту: [Про М. Руденка]. – С. 50, 53, 73, 125, 168, 175, 205, 208-210, 246, 263, 268-270, 272, 275, 307, 316, 317, 323.

24. **Політична історія України ХХ століття** [Текст] : у 6 т. Т. 6 / редкол.: І. Курас (голова) [та ін.]. – Київ, 2003. – 696 с. – Зі змісту: [Про М. Руденка]. – С. 239-242, 338.

*25. **Райбедюк Г.** Поет із генерації дисидентів (штрихи до портрета Миколи Руденка) [Текст] / Г. Райбедюк // Науковий вісник / Ізмаїльський держ. пед. ін-т. – Ізмаїл, 1999. – Вип. 6. – С. 158-163.

26. **Руденко Микола Данилович** [Текст] // Українська діаспора: літературні постаті, твори, біобібліографічні відомості / упоряд. В. Просалова. – Донецьк, 2012. – С. 384-386.

* * *

27. **Алтунян Г.** «Понад мукою тюремних літ...» [Текст] / Генріх Алтунян // Прапор. – 1990. – №11. – С. 12-17.

28. **Власенко І.** Микола Руденко і його книга життя [Текст] / Іван Власенко // Дніпро. – 2007. – №5/6. – С. 4-16.

*29. **Гайворонська Г.** Я з чистим серцем повернувся на Україну [Текст] : [про життя та творчість] / Г. Гайворонська // Бахмутський шлях. – 1995. – №3/4. – С. 24-25.

*30. **Гайовий Г.** Микола Руденко [Текст] / Г. Гайовий // Зона. – 2005. – № 19. – С. 168-170.

31. **Жулинський М.** Засіяв зорями чесні душі [Текст] / Микола Жулинський // Літературна Україна. – 2004. – 8 квіт. – С. 1.

*32. **Кіпіані В.** Остання шабля Слова і Честі... [Текст] / Вахтанг Кіпіані // Україна молода. – 2004. – 3 квіт.

33. **Те саме** [Текст] / Вахтанг Кіпіані // Українське слово. – 2004. – 7-13 квіт. – С. 15.

34. **Кіпіані В.** Прозріння Миколи Руденка [Текст] / Вахтанг Кіпіані // Київські відомості. – 2000. – 26 груд. – С. 5.

35. **Краснодемський В.** «Я 14 років не був удома». Вчора у столицю нашої республіки приїхав із США ще донедавна опальний український письменник Микола Руденко [Текст] / В. Краснодемський // Радянська Україна. – 1990. – 8 верес. – С. 2.

*36. **Лупейко В.** Материк нездоланої духовності [Текст] : [про життя та творчість] / В. Лупейко // Освіта. – 1993. – 3 лют. – С. 1.

*37. **Малаш М.** Вітер в обличчя [Текст] / М. Малаш // Україна. – 2001. – № 4. – С. 9, 10.

38. **Мартинець С.** Микола Руденко: визнаний і ...невизнаний [Текст] / Світлана Мартинець // Експрес. – 2003. – 30 січ. – 6 лют. – С. 15.

*39. **Неживий О.** Подвиг [Текст] / Олексій Неживий // Літературна Україна. – 2009. – 20 серп. – С. 8.

40. **О. К.** Микола Руденко: поет, письменник і філософ [Текст] / О. К. // Юнак. – 1988. – Ч. 7. – С. 1.

41. **Олійник Б.** Духовний велет Микола Руденко [Текст] / Б. Олійник // Сільські вісті. – 2004. – 6 квіт. – С. 1.

42. **Рапп І.** Життя українця [Текст] / Ірина Рапп // Слово Просвіти. – 2004. – 8-14 квіт. – С. 2.

43. **Роєнко П.** Руденкова перемога [Текст] / Петро Роєнко // Нові дні. – 1981. – Ч. 4. – С. 21-23.

44. **Микола Руденко** [Текст] // Урядовий кур'єр. – 2004. – 3 квіт. – С. 9.

*45. **Руденко Микола Данилович** [Текст] : коротка біографічна довідка // Бахмутський шлях. – 2001. – № 1/2. – С. 4, 5.

46. **Рудницький Л.** Микола Руденко [Текст] / Леонід Рудницький // Слово і час. – 1995. – № 11/12. – С. 32, 33.

*47. **Пащенко В.** Життя – найважча на землі робота [Текст] : [про творчий та життєвий шлях] / В. Пащенко // Літературна Україна. – 1993. – 18 лют.

*48. **Сверстюк Є.** Зачарований життям: інтелектуальна драма Миколи Руденка [Текст] / Євген Сверстюк // Літературна Україна. – 1998. – 3 груд.

49. **Слабошпицький М.** До рідного порогу [Текст] : шляхи до істини Миколи Руденка / Михайло Слабошпицький // Донбас. – 1993. – № 1/2. – С. 99-104.

*50. **Сом М.** Людина із сонячним усміхом [Текст] / М. Сом // Народна армія. – 2000. – 27 груд. – С. 7.

51. **Талалай Л.** Муза Миколи Руденка [Текст] / Леонід Талалай // Березіль. – 2003. – №7-8. – С. 164-178.

*52. **Талалай Л.** Пером із янгольського крила [Текст] : [про творчий та життєвий шлях] / Леонід Талалай // Київ. – 2002. – № 3. – С. 13.

53. **Талалай Л.** Пробуджений совістю [Текст] / Леонід Талалай // Дивослово. – 1999. – № 6. – С. 46.

54. **Хейфец М.** Микола Руденко [Текст] / Михайло Хейфец // Сучасність. – 1984. – Ч. 4. – С. 54-70.

55. **Шігі Г.** Моя зустріч з Миколою Руденком [Текст] / Гейн Шігі // Сучасність. – 1977. – Ч. 7/8. – 173-175.

* * *

56. **Із когорти праведників:** Микола Руденко [Електронний ресурс]. – Режим доступу <https://uinp.gov.ua/informaciyni-materialy/statti/iz-kogorty-pravednykiv-mykola-rudenko>. – Назва з екрана.

БЕЗСМЕРТЯ НАЦІЇ – У СЛОВІ

(творчий шлях Миколи Руденка)

Слово знайшло себе в Людині. Воно, Слово, знаряддя самого Всесвіту. Це – Логос, себто знання Всесвіту про самого себе. Всесвіт не просто існує, він повинен знати, як і для чого він живе. Живе він задля того, щоб думати. Осмислює себе за допомогою Слова. Осмислює себе в людині...

Микола РУДЕНКО

Микола Руденко прийшов у літературу без належної освіти, бо навчання на філологічному факультеті (1939) було перерване призовом до армії, потім війною, важким пораненням, що не дозволило продовжити навчання. Першу книгу віршів «З походу» він видав у 1947 році, хоча, ще навчаючись у школі, друкував свої поетичні спроби в обласній і республіканських газетах.

Перші збірки «З походу» (1947), «Незбориме плем'я» (1948), «Поезії» (1949), «Мужність» (1952), «Світлі глибини» (1952) майже не вирізнялися в загальному поетичному потоці. Як і Дмитро Білоус, Платон Воронько, Степан Олійник, Олександр Підсуха, Микола Руденко переніс у поезію все, що бачив на фронті.

Вірші 40-50-х рр. відзначалися ключовими для повоєнної літератури мотивами та образами (ціна перемоги, фронтові зустрічі, вічність пам'яті, повоєнна відбудова), тому художній дебют поета не став помітним явищем у вітчизняному письменстві.

Чимало ранніх творів М. Руденка мають автобіографічне звучання і ґрунтуються на реальній життєвій основі (згадки про матір, батька, який загинув на шахті, старших братів, сестру; посвяти Є. Ш. (Євгенії Шаповаловій – шкільній подрузі, а потім другій дружині поета), К. О. Єської – учительці Юр'ївської школи; географічні назви (Донбас, Білянка, Донець, Луганськ); атрибути шахтарського життя).

Непересічний талант і абсолютна бездоганність біографії (вихідець із пролетарської родини, фронтовик) забезпечили йому роль партійного керівника літераторів. Не скаржився він і на

байдужість публіки. Успіх на поетичній ниві, помітне місце на ієрархічній письменницькій драбині (був певний час секретарем письменницької партійної організації), забезпечене матеріальне становище все ж не зробили його на все життя «угодником» влади. З гіркотою та іронією згадував М. Руденко у 80-ті роки про той час: *«З'явилося черевце укупі з кабінетом, ще й дача над Дніпром, як визнання заслуг».*

Чергова хвиля національного відродження в 50-60-ті рр., кардинальний поворот від псевдомонументалізму 30-40-х рр. до індивідуальності зумовили зміни у творчості М. Руденка. Поет не брав безпосередньої участі в культурницькому русі, але пережив звільнення власного світобачення від ідеалів партократії. Свідченням переоцінки цінностей був його виступ на пленумі СПУ в 1957 році, а в 1960 р. він в листі Микиті Хрущову написав: *«Народ, який прозрів і все зрозумів, не підкориться... І важко навіть уявити, що може статися з цього».*

Подібні мотиви з'явилися і в його художній творчості. Так, частина віршів була присвячена репресіям 30-50-х років та відновленню тоталітаризму. Найбільше поета цікавив вплив державної системи на особистість. Справжньою загадкою для поета було *«серце, що живе у грудях ката»* (*«Виснажує і зраджує мене...»*). Подібними роздумами викликана і поезія *«Реабілітований»*: *«Добрі хлопці оті пастушки, / Але звідки беруться кати?».*

Відповідь він знайшов в сутності самої епохи, епохи зі *«зовнішньою величчю»*, яка приховувала *«в кожній істоті сховану тюрму»* (*«Біля старого дуба»*).

Бібліографічні довідники засвідчують рясний поетичний ужиток поета і прозаїка в 50-70-ті роки: тільки протягом п'ятдесятих вийшли в світ сім збірок його поезій, романи *«Вітер в обличчя»* та *«Остання шабля»*. У творах 60-80-х рр. спостерігалася активна реалізація філософсько-поетичного прагнення до істини. У підсумку – критика М. Руденка деякими колегами по перу (Ю. Збанацьким, Н. Кащук та ін.) та їхні натяки про необхідність психіатричної експертизи для нього.

Останні книги, які йому було *«дозволено»* надрукувати за радянської влади, – це поетичні збірки *«Сто світил: Вірші та поеми»*,

«Оновлення: Лірика» та повість-феєрія «Народжений блискавкою» (1970-1971 рр.). А от романи «Орлова балка», «Формула сонця» та інші переносилися з року в рік і ніяк не виходили. Вони побачили світ на Заході лише в 1982-1991 роках.

В 1977 році він був засуджений за правозахисну діяльність. В тому ж році голова Головліту УРСР видав наказ, згідно з яким з бібліотек «загального користування» та книготорговельної мережі було вилучено всі твори М. Руденка (17 назв).

У таборі поет продовжував писати вірші, складав їх часто під час роботи, запам'ятовував, потім записував і передавав на волю, а от прозу в тих умовах писати було неможливо. За твердженням Роксани Харчук, української письменниці, табірна поезія у світовій літературі давно стала анархізмом, а в українській – це окремий рід дослідження. Низка поезій того періоду – це реалістичні замальовки, автентичне свідчення ув'язненого про умови його перебування («Пліч-о-пліч сплю...», «Наглядачка», «В сусідній камері юнак...» тощо).

А далі... було позбавлення громадянства, розлука з Україною. Але й там, за кордоном, він продовжував працювати на користь Україні, звертаючись до рідного народу зі своїм палким словом правди за допомогою радіохвиль.

Не можна оминати увагою прозові твори М. Руденка. Як оригінальний прозаїк він заявив про себе романом «Вітер в обличчя». Не меншої популярності серед читачів здобули його роман «Остання шабля», книга оповідань «Біла акація», науково-фантастичний роман «Чарівний бумеранг», повість-феєрія «Народжений блискавкою».

На Заході побачили світ такі його твори, як «Орлова балка» (Балтимор, 1982 і Торонто, 1992), «Шлях до хаосу. З приводу економічної реформи М. С. Горбачова» (Детройт, 1988), «Ковчег Всесвіту» (Нью-Йорк, 1991). Там же і були написані його романи «Син сонця – Фаетон», «Формула Сонця», «У череві дракона» тощо. У США побачили світ його п'єса «На дні морському», збірки віршів «За ґратами», «Прозріння», поеми «Хрест» і «Я – вільний», книга «Економічні монолози».

Варто зазначити, що такі його твори радянської епохи, як «Економічні монолози» (1978), збірки поезій «Прозріння» (1978) і «За

гратами» (1980) були надруковані в свій час без відома автора видавництвами «Сучасність» і «Смолоскип» (Німеччина, США).

Після повернення в Україну у 1990 році вийшли головні праці життя Миколи Руденка «Найбільше диво – життя. Спогади» та «Енергія прогресу. Нариси з фізичної економії». Це було через сім років після повернення, а ще через шість – його не стало.

Понад три десятиліття твори Миколи Руденка були заборонені до друку. Його футурологічні романи спочатку читали із захопленням, а потім вони зникли з усіх бібліотек: їх вилучили. Навіть згадки про поезію та прозу Руденка ретельно «вичищалися» цензорами. І тільки зі здобуттям Україною незалежності твори письменника й ученого повернулися до читача. Однак, коли президентом України став Віктор Янукович, а міністром освіти Дмитро Табачник, заплановане на 2010 рік видання повного зібрання творів Миколи Руденка було вилучене з державної програми «Українська книга».

Український інститут національної пам'яті в рамках відзначення 83-х роковин Голодомору в Україні у листопаді 2016 року вніс його ім'я до проєкту «Незламні» як відзначення на державному рівні п'ятнадцятьох видатних людей, що пройшли через страшні 1932-1933 роки та змогли реалізувати себе.

Микола Руденко прийшов в літературу з нахилом до чесності й правдивості. «Його доброта й закорененість у житті, його щирість пробивається крізь канву соцреалізму, відчувався нетрагічний автор...», – писав Євген Сверстюк. Поет-гуманіст у своїх останніх творах, на відміну від топового радянського поета у ранній творчості, М. Руденко став яскравим прикладом того, як людина перероджується, шукаючи правди і справедливості.

Народжений на Донбасі, у шахтарській родині, тяжко поранений у війні з гітлерівським нацизмом, засуджений радянським судом до 12 років неволі за відстоювання свободи і прав людини, футуролог Микола Руденко навіть після смерті є небезпечним для головних тез інформаційної війни рашистів: «Донбасс – это русская земля», «украинцы – фашисты», «украинской культуры – нет» і путінської лінії нівелювання незалежності України та витворення новітнього аналога срсп.

Поетична творчість

57. **Вибране** [Текст] : вірші та поеми (1936-2002) / Микола Руденко; упоряд. Л. Талалай. – Київ: Дніпро, 2004. – 800 с.

*58. **[Вірші, поема]** [Текст] / Микола Руденко // Відлуння десятиліть: українська література другої половини ХХ ст. / упоряд. М. Сорока. – Київ, 2005. – С. 161-192.

*59. **Всесвіт у собі** [Текст] : поезії / Микола Руденко. – Київ: Рад. письменник, 1968. – 224 с.

60. **День, який людство не забуде** [Текст] / Микола Руденко // Хрестоматія української релігійної літератури / упоряд. І. Качуровський. – Мюнхен; Лондон, 1988. – Кн. 1: Поезія. – С. 483.

*61. **З походу** [Текст] : поезії / Микола Руденко. – Київ: Рад. письменник, 1947. – 75 с.

*62. **Загрова над серцем** [Текст] : із недрукованих поезій / Микола Руденко. – Київ: Укр. письменник, 1999. – 155 с. – (Сучасна українська література).

63. **За ґратами** [Текст] : поезії / Микола Руденко. – Нью-Йорк: Сучасність, 1980. – 222 с.

64. **Каяття** [Текст] : вірш / Микола Руденко // Вибране: вірші та поеми (1936-2002) / Микола Руденко. – Київ, 2004. – С. 261. – (Бібліотека Шевченківського комітету).

*65. **Ленінградці** [Текст] : лірична хроніка / Микола Руденко. – Київ: Молодь, 1948. – 64 с.

*66. **Лірика** [Текст] / Микола Руденко. – Київ: Вид-во ім. Олени Теліги, 1997. – 144 с.

67. **Мати** [Текст] : триптих / Микола Руденко // Вибране: вірші та поеми (1936-2002) / Микола Руденко. – Київ, 2004. – С. 82-85. – (Бібліотека Шевченківського комітету).

*68. **Мужність** [Текст] : поезії / Микола Руденко. – Київ: Держлітвидав, 1952. – 168 с.

69. **На дні морському** [Текст] : трагедія / Микола Руденко. – Торонто; Балтимор: Смолоскип, 1981. – 74 с.

*70. **Незбориме плем'я** [Текст] : поезії / Микола Руденко. – Ужгород: Книжково-газетне вид-во, 1948. – 135 с.

*71. **Пером із янгольського крила** [Текст] : поезії / Микола Руденко. – Тернопіль: Джура, 2003. – 111 с.

72. **Поезії** [Текст] / Микола Руденко. – Київ: Дніпро, 1991. – 413 с.

73. **Поезії** [Текст] / Микола Руденко // Українська література: творці і твори: учням, абітурієнтам, студентам, учителям / М. Жулинський. – Київ, 2011. – С. 823, 824.

74. **[Поезії]** [Текст] / Микола Руденко // Поезія із-за ґрат: антологія / упоряд. О. Голуб. – Київ, 2012. – С. 591-610. – Із змісту: Моему народові; Візьми свій хрест; [Я визрів і прозрів – мені нема неволі...]; [Усе пізнавши й переживши]; [Не мудрую лукаво]; Цибулина; [Життя – це ти. Твої маленькі руки...]; [Уже не сняться кольорові сни...]; [Я нині весь – немов крутий заміс]; [Так просто все: напишеш каяття...]; [Коли у небі вдарить ґрім]; Лист синові; Римований рядок; Зелені сльози; [Якби те, що мені заболіло...], Голубий закон; Голос трави.

*75. **Про бабу, про діда, про кума і сусіда** [Текст] : сатиричні вірші / Микола Руденко; за заг. ред.: Г. Половинка, Б. Слободянюка. – Луганськ, 1990. – 121 с.

76. **Прозріння** [Текст]: поезії, поеми / Микола Руденко. – Балтимор : Смолоскип, 1978. – Назву зб. додало вид-во «Смолоскип». – ХХХІІ, 365 с. – (Бібліотека «Смолоскипа»).

77. **Ранкова молитва** [Текст] / Микола Руденко // Хрестоматія української релігійної літератури / упоряд. І. Качуровський. – Мюнхен; Лондон, 1988. – Кн. 1: Поезія. – С. 482.

78. **Спокій** [Текст] : вірш / Микола Руденко // Вибране: вірші та поеми (1936-2002) / Микола Руденко. – Київ, 2004. – С. 248. – (Бібліотека Шевченківського комітету).

79. **Сто світил** [Текст] : вірші та поеми / Микола Руденко. – Київ: Дніпро, 1970. – 480 с.

80. **Схід Сонця** [Текст] / Микола Руденко // Хрестоматія української релігійної літератури / упоряд. І. Качуровський. – Мюнхен; Лондон, 1988. – Кн. 1: Поезія. – С. 481, 482.

81. **Хрест** [Текст] : поема / Микола Руденко. – Балтимор; Торонто: Смолоскип, 1977. – 30 с.

*82. **Хрест** [Текст] : поема / Микола Руденко. – Київ: Смолоскип, 1996. – 59 с.

83. **Хрест** [Текст] : поема / Микола Руденко // Хрестоматія української релігійної літератури / упоряд. І. Качуровський. – Мюнхен; Лондон, 1988. – Кн. 1: Поезія. – С. 484-492.

84. **Я вільний: поема. Історія хвороби.** Щоденник кандидата в шизофреніки [Текст] / Микола Руденко. – Балтимор; Торонто: Смолоскип, 1977. – 24 с.

* * *

*85. **Атомний цвинтар** [Текст] / Микола Руденко // Дніпро. – 1994. – № 7/8. – С. 2-5.

*86. **Вірші** [Текст] : добірка віршів, повернутих поету з архівів КДБ / Микола Руденко // Молодь України. – 1994. – 15 лют.

*87. **Гренландія** [Текст] : вірші з архіву КДБ / Микола Руденко // Березіль. – 1994. – № 7. – С. 2-6.

*88. **Із арештованих поезій** [Текст] / Микола Руденко // Літературна Україна. – 1994. – 15 лют.

89. **Із недрукованого** [Текст] : [поезії] / Микола Руденко // Сучасність. – 1994. – № 6. – С. 5-12.

90. **Метафізична поема** [Текст] / Микола Руденко // Дніпро. – 2000. – № 7/8. – С. 95-104.

91. **Не я пишу, а слово пише мною...** [Текст] : поезія / Микола Руденко // Дивослово. – 1999. – № 6. – С. 47, 48.

92. **Необхідність, Вогнище та інші** [Текст] : поезія / Микола Руденко // Авангард. – 1977. – № 3-4. – С. 19-192.

*93. **Ніколи не смійте жаліти мене...** [Текст] / Микола Руденко // Слово Просвіти. – 1996. – № 8. – С. 9.

94. **Поезії з таборового зошита** [Текст] / Микола Руденко // Прапор. – 1990. – №11. – С. 2-11.

*95. **Поезія величних звершень** [Текст] / Микола Руденко // Літературна газета. – 1956. – 9 лют.

*96. **Сон під териконом** [Текст] : поема / Микола Руденко // Кур'єр Кривбасу. – 1998. – № 99/100. – С. 82-90.

*97. **Спомин про літо** [Текст] : вірші / Микола Руденко // Кур'єр Кривбасу. – 2002. – № 150. – С. 70-81.

98. **Хліб для Анет** [Текст] : драматична поема / Микола Руденко // Сучасність. – 1988. – Ч. 6. – С. 8-45.

*99. **Цунамі** [Текст] : поезія / Микола Руденко // Літературна Україна. – 1992. – 29 жовт. – С. 4.

Проза і публіцистика

*100. **Біла акація** [Текст] : оповідання та нариси / Микола Руденко. – Київ: Рад. письменник, 1962. – 207 с.

*101. **Вітер в обличчя** [Текст] : роман / Микола Руденко. – Київ: Рад. письменник, 1955. – 440 с.

102. **Ковчег Всесвіту** [Текст] : футурологічний роман / Микола Руденко. – Київ: Веселка, 1995. – 206 с. – (Пригоди, фантастика).

*103. **Народжений блискавкою** [Текст] : повість-феєрія / Микола Руденко. – Київ, 1971. – 216 с. – (Наукова фантастика).

*104. **Найбільше диво** [Текст] : спогади / Микола Руденко. – Київ; Едмонтон; Торонто, 1998. – 558 с.

*105. **Найбільше диво – життя** [Текст] : спогади / Микола Руденко; упоряд. Р. Руденко. – Київ: Кліо, 2013. – 695 с.

106. **Найбільше диво – життя** [Текст] : спогади / Микола Руденко. – Київ, 1998. – 558 с.

107. **Найбільше диво – життя** [Текст] : уривки зі спогадів / Микола Руденко // Олекса Тихий: у спогадах, роздумах, літературі / упоряд.: В. Овсієнко [та ін.]. – Донецьк, 2011. – Т. 2. – С. 29-46.

108. **Орлова балка** [Текст] : роман / Микола Руденко. – Торонто; Балтимор, 1982. – 454 с.

*109. **Орлова балка** [Текст] : роман / Микола Руденко. – Київ: Молодь, 2002. – 352 с.

*110. **Остання шабля** [Текст] : роман / Микола Руденко. – Київ, 1959. – 574 с.

111. **Остання шабля** [Текст] : роман / Микола Руденко. – Київ: Дніпро, 1967. – 543 с.

112. **Сила Моносу** [Текст] : роман / Микола Руденко // У череві дракона / Микола Руденко. – Київ, 2007. – С. 123-290.

113. **Син Сонця – Фаетон** [Текст] : наук.-фантаст. роман / Микола Руденко. – Київ: Ярославів Вал, 2009. – 240 с.

*114. **Син Сонця – Фаетон** [Текст] : наук.-фантаст. роман; Слідами космічної катастрофи: з блокнота письменника / Микола Руденко. – Тернопіль, 2002. – 340 с.

115. **У череві дракона** [Текст] : роман / Микола Руденко. – Київ: Дніпро, 2007. – 582 с.

116. **Формула Сонця** [Текст] : уривок з роману / Микола Руденко // Українська література: творці і твори учням, абітурієнтам, студентам, учителям / М. Жулинський. – Київ, 2011. – С. 825-831.

117. **Формула Сонця** [Текст] : роман-трактат / Микола Руденко // У череві дракона: романи / Микола Руденко. – Київ, 2007. – С. 293-582.

118. **Формула Сонця** [Текст] : роман-трактат / Микола Руденко. – Тернопіль: Джура, 2005. – 224 с.

*119. **Чарівний бумеранг** [Текст] : 16 космологічна феєрія / Микола Руденко. – Київ, 1966. – 273 с.

* * *

*120. **До читачів журналу «Київ»** [Текст] / Микола Руденко // Київ. – 1990. – № 11. – С. 58.

*121. **До 400-річчя повстання Наливайка** [Текст] : історичний нарис / Микола Руденко // Рада. – 1994. – 10 листоп.

*122. **Людський вимір** [Текст] : спогади про генерала П. Григоренка / Микола Руденко // Молодь України. – 1992. – 1 жовт.

123. **Найбільше диво – життя** [Текст] : уривки зі спогадів / Микола Руденко // Слово і час. – 2000. – № 2. – С. 44-46.

*124. **Переможна хода історії** [Текст] / Микола Руденко // Робітнича газета. – 1957. – 6 листоп.

*125. **Полум'я правдивого слова** [Текст] : [спогади про Б. Чичибабіна] / Микола Руденко // Літературна Україна. – 1998. – 15 січ. – С. 8.

*126. **Самосуд** [Текст] : оповідання / Микола Руденко // Літературна Україна. – 1996. – 16 трав. – С. 5.

*127. **У череві дракона** [Текст] : повість / Микола Руденко // Київ. – 1993. – № 9. – С. 13-71.

128. **У череві дракона** [Текст] : уривок з повісті / Микола Руденко // Слово. – 1990. – № 12. – С. 10-25.

*129. **Шлях до вершин** [Текст] : до 50-річчя з дня народження Л. Первомайського / Микола Руденко // Літературна газета. – 1958. – 16 трав.

* * *

*130. **Hinter Gittern** [Text] = [За ґратами] / М. Rudenko; пер. на нім. А.-Г. Горбач. – Bern: Kuratorium Geistige Fteiheit, 1983. – 10 с.

Про творчість

*131. **Бондаренко О.** Художня проза Миколи Руденка в літературному контексті шістдесятництва [Текст] : дис. канд. філол. наук / О. Бондаренко; Донец. нац. ун-т. – Донецьк, 2002. – 163 с.

*132. **Бондаренко О.** Художня проза Миколи Руденка в літературному контексті шістдесятництва [Текст] : автореф. дис. канд. філол. наук / О. Бондаренко; Запоріз. держ. ун-т. – Запоріжжя, 2002. – 19 с.

*133. **Борзенко О.** Творчість М. Руденка та мистецькі пошуки шістдесятництва [Текст] / О. Борзенко // Вісник ЛДПУ ім. Т. Шевченка. – Луганськ. – 1999. – № 6. – С. 15-20.

134. **Бровко О.** Етичні домінанти поетичного тексту (на матеріалі творчості М. Руденка) [Текст] / О. Бровко // Література. Фольклор. Проблеми поетики: зб наук. праць. – Київ, 2006. – Вип. 24, ч. 1. – С. 97-102.

*135. **Бровко О.** Жанрова своєрідність поезії М. Руденка [Текст] / О. Бровко // Вісник Луганського держ. пед. ун-ту ім. Т. Шевченка. – Луганськ, 2002. – №3. – С. 60-70.

*136. **Бровко О.** Лірика Миколи Руденка [Текст] / О. Бровко. – Луганськ, 2003. – 172 с.

137. **Бровко О.** Особливості в'язничної поезії М. Руденка [Текст] / О. Бровко // Слобожанщина: літературний вимір: зб. наук. праць. – Луганськ, 2003. – Вип. 1. – С. 175-184.

*138. **Бровко О.** Своєрідність просторово-часової локалізації у в'язничній поезії М. Руденка [Текст] / О. Бровко // Вісник

Луганського держ. пед. ун-ту ім. Т. Шевченка. – Луганськ, 2001. – №8. – С. 129-135.

*139. **Василенко Р.** Микола Руденко в Оттаві [Текст] / Р. Василенко // Життя в гримі та без (шляхами діаспори): мемуари, поезії, публіцистика. – Київ, 1999. – С. 393-396.

140. **Жулинський М.** Микола Руденко [Текст] // Українська література / М. Жулинський. – Київ, 2011. – С. 817-823.

*141. **Качуровський І.** Лірика Миколи Руденка [Текст] / І. Качуровський // Променисті силуетки: лекції, доповіді, статті, есеї, розвідки / І. Качуровський. – Київ, 2008. – С. 606-615.

*142. **Качуровський І.** Проза Миколи Руденка [Текст] : [передмова до роману «Орлова балка»] / І. Качуровський // Орлова балка / М. Руденко. – Торонто, 1982. – С. 9-15.

*143. **Кудрявцев М.** Трагедія Миколи Руденка «На дні морському» : антитоталітарний дискурс [Текст] / М. Кудрявцев // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного інституту ім. В. Гнатюка. – 2014. – С. 113-117. – (Серія «Літературознавство»).

*144. **Кудрявцев М.** Трагедія Миколи Руденка «На дні морському»: антитоталітарний дискурс [Текст] / М. Кудрявцев // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету ім. І. Огієнка. Філол. науки. – Кам'янець-Подільський, 2013. – Вип. 34. – С. 354-358.

145. **Талалай Л.** Віхи життя і творчості М. Руденка [Текст] / Л. Талалай // Вибране. Вірші та поеми (1936-2002) / Микола Руденко; упоряд. Л. Талалай. – Київ, 2004. – С. 772-779.

146. **Талалай Л.** І ніде не кінчається серце [Текст] : [поетична творчість М. Руденка] / Л. Талалай // *Там само*. – С. 5-22.

*147. **Тарнавський О.** Микола Руденко – Паскаль доби соцреалізму [Текст] / О. Тарнавський // Відоме й позавідоме / О. Тарнавський. – Київ, 1999. – С. 241-259.

148. **Тарнашинська Л.** Українське шістдесятництво: профілі на тлі покоління [Текст] : історико-літературний та поети кальний аспекти / Л. Тарнашинська; Ін-т літератури ім. Т. Шевченка НАН України. – Київ, 2010. – 630 с. – Із змісту: [про М. Руденка]. – С. 68, 242.

* * *

*149. **Базилевський В.** Ріка духовна [Текст] : [про поезію] / В. Базилевський // Літературна Україна. – 2005. – 29 верес. – С 1, 4.

150. **Власенко І.** Микола Руденко – письменник-провидець [Текст] / І. Власенко // Українська культура. – 2007. – № 7. – С. 38-41.

*151. **Карацупа В.** Минуле української фантастики [Текст] : [про письменників-фантастів М. Дашкієва, М. Руденка та Ю. Бедзика] / В. Карацупа, О. Левченко // УФО. – 2008. – № 3. – С. 52-60.

152. **Кудрявцев М.** Хто винен? [Текст] : [про трагедію М. Руденка «На дні морському»] / М. Кудрявцев // Слово і час. – 1991. – №10. – С. 64-68.

153. **Логвиненко Ю.** Трагедія Голодомору у творчості Миколи Руденка [Текст] / Юлія Логвиненко // Слово і час. – 2017. – № 9. – С. 69-79.

*154. **Михайлюта О.** Джордано Бруно – Микола Руденко: історичні аналогії протесту [Текст] / Олександр Михайлюта // Віче. – 2010. – №11. – С. 60-62.

155. **Те саме** // Світогляд. – 2011. – №4. – С. 77-80.

156. **Наче легенда, вирвана з пут** [Текст] // Демократична Україна. – 2001. – 3 січ. – С. 3.

157. **Ренчка І.** Мовне питання в мемуарній та художній творчості М. Руденка [Текст] / І. Ренчка // Українська мова. – 2019. – №3. – С. 94-107.

* * *

158. **Карабович Т.** Епоха Миколи Руденка та його поема «Хрест» [Електронний ресурс] / Тадей Карабович. – Режим доступу: <https://zolotapektoral.te.ua/%D0%B5%D0%BF%D0%BE%D1%85%D0%B0-%D0%BC%D0%B8%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D0%B8-%D1%80%D1%83%D0%B4%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%B0-%D1%82%D0%B0-%D0%B9%D0%BE%D0%B3%D0%BE-%D0%BF%D0%BE%D0%B5%D0%BC%D0%B0-%D1%85%D1%80/>. – Назва з екрана.

*«Візьми свій хрест. На ньому Я розп'ятий –
Твого народу славне майбуття.
А той, хто зрікся нас, – навек проклятий,
Порине в морок, в хаос, в небуття.
Візьми свій хрест. Нехай ляга на плечі
Важким ярмом, а ти його неси.
У ньому зойк голодної малечі,
Жіночі передсмертні голоси.
У ньому – віра, віщий поклик Слова.
Твоя корогва. Боже знамено.
У ньому щира українська мова,
Де кожна кома – то святе зерно».*

М. РУДЕНКО

Микола РУДЕНКО – ФІЛОСОФ, ЕКОНОМІСТ, НАУКОВЕЦЬ

*Микола Руденко – унікальний мислитель,
який відкриває природні закони розвитку людства.*

Володимир ШЕВЧУК

Важливу частину творчого доробку Миколи Руденка становлять наукові праці. Начитаний в астрономії, інших науках, обізнаний з науковою публіцистикою, він зачіпав ті проблеми, які тривожили людей мислячих. Володимир Шевчук, голова Наукового товариства ім. Сергія Подолинського писав: *«Нація і людство мають осягати велич українського інтелектуала. Належить уважно вчитатися хоч би в перший абзац його економічного заповіту, аби усвідомити, ким є для нас і нащадків Микола Руденко».*

Сьогодні його науковий доробок, особливо філософські праці, привертає увагу представників різних галузей знань. Фахівці з економіки та історії економічних учень звертають увагу на діалог М. Руденка з марксистською теорією додаткової вартості, висвітлений у працях «Економічні монологи», «Катастрофічна помилка Маркса». Філософи наголошують на зв'язках світогляду мислителя з пантеїстичною філософією та створенні оригінальної моделі світу в роботах «Альтернативна космологія», «Гносис і сучасність», «Сила Моносу». До цих текстів і запропонованих М. Руденком формул радіусу Монади звертаються фізики, астрономи, математики.

Саме усвідомлення природної сутності додаткової вартості, визнання космічної енергії рушійною силою суспільного поступу та осягнення таємниці світобудови стало наслідком, за твердженням самого М. Руденка, пережитого ним осяяння, яке змінило його подальше життя. Безперечно, трансформація свідомості митця – одного з організаторів правозахисного руху в Україні – історично детермінована. Але «потреба у філософствуванні» викликана зоною надвисокої напруги, концентрацією всіх життєвих сил, досвіду, інтуїції.

Його, поета і правозахисника, цікавив Всесвіт, його світобудова. Він уявляв його *«живим організмом, який оселився в людині Словом».*

Мислитель розробив оригінальну філософську систему – самобутню філософію життя, яка об'єднує широке коло дискурсів: економічний, екологічний, культурний.

«В особі М. Руденка маємо Мислителя, який заслуговує національного та світового визнання, а його інтелектуальний здобуток мусять бути належно поцінований українською державою та міжнародною громадою» (Л. Талалай).

159. **Гносис і сучасність** [Текст] / Микола Руденко. – Тернопіль: Джура, 2001. – 248 с.

160. **Економічні монологи** [Текст] : (нариси катастрофічної помилки) / Микола Руденко; передм. П. Григоренко – [Б. м.] : Сучасність, 1978. – 199 с. – (Бібліотека «Прологу» і «Сучасности»).

161. **Економічні монологи** [Текст] / Микола Руденко // **Енергія прогресу. Гносис і сучасність: метафізична поема, публіцистика, поема** / Микола Руденко. – Київ, 2008. – С. 169-347.

*162. **Енергія прогресу** [Текст] : нариси з фізичної економії / Микола Руденко. – 2-ге вид., доп. – Тернопіль, 2005. – 412 с.

163. **Енергія прогресу. Гносис і сучасність** [Текст] : метафізична поема, публіцистика, поема / Микола Руденко. – Київ, 2008. – 716 с.

*164. **Шлях до хаосу** (З приводу економічної реформи М. Горбачова) [Текст] / Микола Руденко. – Детройт: Українські вісті, 1988. – 78 с.

* * *

165. **Глобалізація і Україна** [Текст] / Микола Руденко // **Дзеркало тижня**. – 2002. – 13-19 лип.

166. **Катастрофічна помилка Маркса: економічні монологи** [Текст] / Микола Руденко // **Вітчизна**. – 1992. – № 11. – С. 2-43; № 12. – С. 43-104.

167. **Не загубити ліхтарика** [Текст] / Микола Руденко // **Дзеркало тижня**. – 2003. – 25-31 січ.

168. **Син четвертої сфери** [Текст] / Микола Руденко // **Дніпро**. – 2008. – №7-8. – С. 119–140.

* * *

169. **Слідами космічної катастрофи. З блокнота письменника** [Електронний ресурс] / Микола Руденко. – Режим доступу: <http://www.e-reading.by/book.php?book=1034396>. – Назва з екрана.

* * *

*170. **Бондаренко О. Руденко: думки про світ і людину** [Текст] : [на матеріалі роману «Орлова балка»] / О. Бондаренко // **Вісник**

Луганського держ. пед. ун-ту ім. Т. Шевченка. – 1999. – № 7. – С. 44, 45.

171. **Злупко С.** «Енергія прогресу» Миколи Руденка [Текст] / С. Злупко // Українська економічна думка. Постаті і теорії. – Львів, 2004. – С. 404-407.

172. **Логвиненко Ю.** Монадологія Миколи Руденка [Текст] / Юлія Логвиненко // Виклики ХХІ століття : наука, філософія, освіта : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. 20-21 листоп. 2019 р., Суми / Сумський держ. пед. ун-т ім. А. Макаренка. – Суми, 2019. – С. 24-27.

173. **Мусієнко О.** Пророк [Текст] / О. Мусієнко // Енергія прогресу. Нариси фізичної економії. – Вид. 2-е, доповн. / М. Руденко. – Тернопіль, 2005. – С. 4-15.

*174. **Павлишин М.** «Собор» Олесья Гончара та «Орлова балка» Миколи Руденка: навколишнє середовище як тема й аргумент [Текст] / М. Павлишин // Канон та іконостас: літ.-критичні статті. – Київ, 1997. – С. 44-61.

175. **Шевчук В.** Українська наукова школа фізичної економії: світовий вимір та цивілізаційна перспектива [Текст] : [внесок М. Руденка у розвиток нац. економ. науки] / В. Шевчук // Енергія прогресу. Гносис і сучасність: метафізична поема, публіцистика, поема / М. Руденко. – Київ, 2008. – С. 684-712.

* * *

176. **Власенко І.** Життя за «формулою Бога» [Текст] / Іван Власенко // Київ. – 2006. – № 3. – С. 157-166.

177. **Власенко І.** Пророк, якого не захотіли почути [Текст] / Іван Власенко // Урядовий кур'єр. – 2005. – 17 груд. – С. 10.

178. **Власенко І.** Формула Сонця Миколи Руденка [Текст] / Іван Власенко // Урядовий кур'єр. – 2007. – 11 січ. – С. 11, 12.

179. **Те саме** // Наука і суспільство. – 2007. – № 9/10. – С. 11-20.

*180. **Лиша Р.** Всесвіт став мені домом [Текст] : [«Гносис і сучасність» М. Руденка] / Р. Лиша // Наша віра. – 2003. – № 2. – С. 14.

*181. **Логвиненко Ю.** У мандрах всесвітом: філософсько-космічна концепція Миколи Руденка [Текст] / Юлія Логвиненко // Українське літературознавство. – 2016. – Вип. 81. – С. 116-124.

*182. **Луків М.** Подвижник і провидець [Текст] / М. Луків // Дніпро. – 2010. – № 1. – С. 82, 83.

*183. **Мазуренко В.** Монадологія Г. Лейбніца, М. Бугайова, М. Руденка: порівняльний аналіз [Текст] / В. Мазуренко // Філософія науки: традиції та інновації / Сумський держ. пед. ун-т ім. А. Макаренка. – Суми, 2017. – №2. – С. 152-161.

*184. **Шевчук В.** Архітектура всесвіту за Миколою Руденком [Текст] : [про працю «Гносис і сучасність»] / В. Шевчук // Дніпро. – 2000. – № 11/12. – С. 81-85.

*185. **Шевчук В.** Заповіти, на які чекає світ [Текст] / В. Шевчук // Літературна Україна. – 2007. – 20 верес. – С. 1, 3.

*186. **Шевчук В.** Новітня парадигма світобудови [Текст] : [про працю «Гносис і сучасність (Архітектура Всесвіту)»] / В. Шевчук // Наука і суспільство. – 2002. – № 1/2. – С. 8, 9.

187. **Шевчук В.** Україні і світові ще належить відкрити Миколу Руденка-мислителя [Текст] / В. Шевчук // Дніпро. – 2007. – № 1/2. – С. 86-98.

*188. **Шевчук В.** Фізична економія Миколи Руденка [Текст] : [роздуми над книгою «Енергія прогресу»] / В. Шевчук // Урядовий кур'єр. – 1999. – 6 лют. – С. 8, 9.

* * *

*189. **Swoboda V.** The Evolution of Mykola Rudenko's Philosophy in His Poetry [Tekst] / V. Swoboda // Studia Ucrainica. – 1988. – № 4. – P. 76-84. – Назва з екрана.

*«Мудруй чи ні, а є ті зерна,
Що породили світ живий...
Можливо, Вічність – це майстерня,
Де ходить скульптор грозивий?
І ось він вийшов на орбіту, –
Вже не дикун,
ще не мудрець...
Хто ж ти такий у надрах світу –
Лише творіння
чи Творець?»*

М. РУДЕНКО

НЕБЕЗПЕЧНИЙ ПРАВДОЛЮБ

(правозахисна діяльність Миколи РУДЕНКА)

Український письменник Микола Руденко, відомий у світі своєю правозахисною діяльністю за радянських часів, був в'язнем сумління.

«...Це ж феномен – на землі, де найбільш викорінювалося все українське, народилися або проживали найбільш активні представники національного опору...».

І. БІЛОГУБ, професор,
колишній політв'язень, краєзнавець

«...Микола Руденко був винятковою ланкою у цьому міцному ланцюжку поборників. Потужна внутрішня енергія, могутий інтелект, високе відчуття своєї відповідальності в боротьбі проти посилення страждань через диктатуру партії, що служила інтересам тоталітаризму в СРСР, визначили його центром і лідером українського правозахисного руху. Він став опорою для багатьох побратимів і нестерпним ворогом для режиму».

В. КУШЕРЕЦЬ

Словом «дисидент» (від лат. *dissidens* – незгідний) називали осіб, які піддавали сумніву й критикували офіційну комуністичну ідеологію та політику. Таке примітне явище в сср виникло у 1950-1970-х роках, коли дедалі більша кількість людей вимагала ширших громадянських, релігійних і національних прав.

Дисидентський рух був, з одного боку, і продовженням українського визвольного руху, бо збройна фаза його була цілковито придушена і жодних можливостей для продовження силового спротиву вже не було. Скориставшись з процесу десталінізації, початок якому дав відомий виступ М. Хрущова 1956 р. на XX з'їзді КПРС, українська інтелігенція зробила нову спробу національно-культурного відродження.

Руденко не брав безпосередньої участі в культурницькому русі шістдесятників, проте кінець 50-х – початок 60-х років, за словами поета, були схожі для нього на пекельну купіль – настільки болісно переживав він витіснення з власного світобачення ідеалів партократії.

«Руденко-дисидент народився 1949-го року. Коли він, учорашній політрук, зміг сказати категоричне «ні» беріївському

приятелю Олександрю Корнійчукові. Руденко мав необережність заступитись за вислану в Казахстан авторку роману «Людолови» Зінаїду Тулуб», – так писав журналіст Вахтанг Кіпіані у своїй статті «Остання шабля Слова і Честі...»; згодом – різко виступити на відкритому пленумі правління СПУ, де він відмовився звинуватити у «космополітизмі» єврейських письменників Риву Балясну, Матвія Талалаєвського та Григорія Полянкера, яких вимагали виключити зі спілки.

На початку 1970-х років М. Руденко долучився до роботи зі захисту прав людини, зокрема національних. Мав тісні контакти з московськими дисидентами. Його посвята в дисиденти відбулася під час зустрічі з натхненником московських дисидентів академіком Андрієм Сахаровим. Їх познайомила у 1974 році дружина московського приятеля Миколи Руденка Зоя Крахмальнікова, яка приятелювала з дружиною Андрія Сахарова Оленою Боннер. Під час зустрічі обговорювали працю Миколи Руденка «Енергія прогресу», в якій він розкритикував марксистське вчення. Тоді ж Миколі Руденку була запропонована вакансія у радянському відділенні «Міжнародної амністії».

Правозахисний рух в УРСР концентрувався передусім на захисті прав і свобод громадян, гарантованих конституціями срср та УРСР, – свобода слова, друку, демонстрацій, віросповідання, асоціацій та ін. Його становлення в УРСР припало на період згортання процесу десталінізації в суспільно-політичному житті республіки та посилення в середині 1960-х років політичних репресій проти інакодумців.

Вперше М. Руденко був заарештований за правозахисну діяльність у 1975 році, але ще під час слідства у зв'язку з 30-річчям перемоги амністований як учасник війни.

9 листопада 1976 року після консультацій з Петром Григоренком, Оксаною Мешко, Олесем Бердником, Левком Лук'яненком, Іваном Кандибою, Олексою Тихим, Миколою Матусевичем, Мирославом Мариновичем, Ніною Строкатою в Москві Руденко провів пресконференцію для іноземних журналістів, де оголосив про створення Української Громадської групи сприяння виконанню Гельсінських угод. Була підписана Декларація і

Меморандум № 1. Декларація була першим документом, підготовленим УГГ, в якому окреслювалися завдання і напрями її діяльності. Меморандум № 1 з'явився 6 грудня 1976 р. за підписами всіх десятих членів УГГ, в якому викривалися злочини комуністичного режиму: геноцид та етноцид, розкуркулення, Голодомор 1932-1933 років, політичні репресії 1930-х років, ліквідація УПА, винищення мирного населення, тотальна русифікація, переслідування шістдесятників.

Так була створена Українська Гельсінська група, одним із засновників якої був і Микола Руденко. Діяльність УГГ засвідчила про перехід дисидентського руху в нову, більш зрілу стадію – стадію, яка відзначалася сформованою організаційною структурою й чітко окресленою політичною програмою. Основним новим моментом цієї програми був перехід українських дисидентів на самостійницькі позиції. У документах дисидентського руху все частіше звучала вимога виходу України зі складу срср і створення незалежної демократичної Української держави. Дисидентський рух набув характеру правозахисного.

20 січня 1977 року на засіданні політбюро цк кпрс щодо Миколи Руденка було ухвалене рішення про його арешт і притягнення до кримінальної відповідальності за ст. 62 Кримінального кодексу УРСР («Антирадянська агітація і пропаганда»). Його участь у правозахисному русі закінчилася 5 лютого 1977 року ув'язненням до 7 років таборів суворого режиму і 5 років заслання.

Після таборів, вже під час горбачовської перебудови у грудні 1987 року разом з дружиною він був видворений з срср, а згодом і позбавлений радянського громадянства. Спершу подружжя виїхало до Німеччини, потім – у США. Микола Руденко став керівником Закордонного представництва УГГ, на базі якої на 50-тисячному мітингу у Львові 7 липня 1988 року було оголошено про створення Української Гельсінської спілки, яку він і очолив і яка отримала своє організаційне продовження в Українській Республіканській партії.

190. Відкритий лист до Л. І. Брежнєва [Текст] : в зв'язку з обшуками, допитами й арештами в справі радянської групи «Міжнародна амністія» / М. Руденко // Український правозахисний рух: документи й матеріали київської Української громадської групи

сприяння виконання Гельсінських угод / упоряд. О. Зінкевич; авт. передм. А. Зварун. – Торонто, 1978. – С. 387-394.

191. **Декларація Української Громадської Групи** Сприяння виконанню Гельсінських Угод [Текст] / М. Руденко, О. Бердник [та ін.] // Український правозахисний рух: документи й матеріали київської Української громадської групи сприяння виконання Гельсінських угод / упоряд. О. Зінкевич; авт. передм. А. Зварун. – Торонто, 1978. – С. 11-14.

192. **До людей доброї волі** [Текст] : в справі участі України в Белградських Нарадах і створення Української групи Сприяння / М. Руденко // Український правозахисний рух: документи й матеріали київської Української громадської групи сприяння виконання Гельсінських угод / упоряд. О. Зінкевич; авт. передм. А. Зварун. – Торонто, 1978. – С. 15-17.

193. **З приводу перепоховання О. Тихого** [Текст] / М. Руденко // Олекса Тихий: у спогадах, роздумах, літературі / упоряд. В. Овсієнко [та ін.]. – Донецьк, 2011. – Т. 2. – С. 47, 48.

194. **Заява** [у справі П. Рубана] [Текст] / М. Руденко // Українська Гельсінська група. 1978-1982: документи і матеріали / упоряд. О. Зінкевич. – Торонто, 1983. – С. 611, 612. – (Бібліотека «Смолоскипа»; ч. 43).

195. **Не хочеш бути падлюкою – у тюрму** [Текст] : [голос в захисті київського лікаря М. Ковтуненка] / М. Руденко // Український правозахисний рух: документи й матеріали київської Української громадської групи сприяння виконання Гельсінських угод / упоряд. О. Зінкевич; авт. передм. А. Зварун. – Торонто, 1978. – С. 395-398.

* * *

196. **Відкритий лист Миколи Руденка Л. І. Брежнєву** [Текст] / Микола Руденко // Сучасність. – 1078. – Ч. 9. – С. 90-95.

*197. **У боротьбі з «найсильнішими людьми»:** прокуратурі потрібна «підпора» [Текст] : [до обговорення питань про майбутнє української прокуратури] / Микола Руденко // Дзеркало тижня. – 2002. – 5-11 жовт.

*198. **Чи потрібні спецпрокуратури?** [Текст] / Микола Руденко // Дзеркало тижня. – 2000. – 5-11 серп.

*199. **Як я став націоналістом** [Текст] / Микола Руденко // Вісті з України. – 1992. – № 25.

* * *

*200. **Бондаренко О.** «Старший бунтар» епохи шістдесятництва [Текст] О. Бондаренко // Матеріали наукової конференції

професорсько-викладацького складу за підсумками науково-дослідницької роботи. – Донецьк, 1997. – С. 8-11.

201. **В обороні Руденка і Тихого.** Заява Української Групи Сприяння Виконанню Гельсінкських Домовлень [Текст] // Думки про рідний Донецький край / О. Тихий; упоряд. В Овсієнко [та ін.]. – Донецьк, 2011. – Т. 1. – С. 283, 284.

202. **Всеукраїнське товариство політичних в'язнів і репресованих** [Текст] : історія створення та діяльність / упоряд. Є. Пронюк. – Київ, 2007. – 680 с. – Зі змісту: [про М. Руденка]. – С. 188, 290, 291, 300.

203. **Данилюк Ю.** Опозиція в Україні (друга половина 50-х – 80-ті рр. ХХ ст.) [Текст] / Ю. Данилюк, О. Бажан; Ін-т історії України НАН України. – Київ, 2000. – 616 с. – Зі змісту: [про М. Руденка]. – С. 153, 183, 203, 215, 238, 324, 346.

204. **Захаров Б.** Нарис історії дисидентського руху в Україні (1956-1987) [Текст] / Б. Захаров; Харків. правозахисна група. – Харків, 2003. – 114 с. – Зі змісту: [про М. Руденка]. – С. 57, 105-107, 109, 111, 115-117, 125.

205. **Касьянов Г.** Незгодні: українська інтелігенція в русі опору 1960-80-х років [Текст] / Г. Касьянов; голов. ред. С. Головка. – Київ, 1995. – 223 с. – Зі змісту: [про М. Руденка]. – С. 59, 137, 160-163, 173.

206. **Касьянов Г.** Незгодні: українська інтелігенція в русі опору 1960-80-х років [Текст] / Г. Касьянов; [голов. ред. С. Головка]. – Київ, 2019. – 247 с. – Зі змісту: [про М. Руденка]. – С. 170, 198-202, 214.

207. **Маринович М.** Всесвіт за колючим дротом [Текст] : спогади і роздуми дисидента / М. Маринович. – Вид. 2-ге, випр. – Львів, 2016. – 536 с. – Зі змісту: [про М. Руденка]. – С. 20, 76, 86, 94-100, 106, 107, 109, 110, 112, 114-117, 119-124, 126, 130, 133, 139, 140, 142, 152, 153, 170, 191, 192, 201, 218, 232, 234-237, 258, 266, 287, 296, 297, 299-301, 364, 425, 426, 430, 434, 441, 448-454, 457-460, 462-464, 492, 494, 514, 515, 517, 518.

208. **Рапп І.** Руденко Микола Данилович [Текст] / І. Рапп // Міжнародний біографічний словник дисидентів країн Центральної та Східної Європи й колишнього СРСР / уклад.: Є. Захаров, В. Овсієнко; Харків. правозахисна група. – Харків, 2006. – Т. 1: Україна, ч. 2. – С. 627-632.

209. **Руденко Микола** [Текст] // Українська Гельсінська Група. 1978-1982. Документи і матеріали [Текст] / упоряд. О. Зінкевич. – Торонто; Балтимор, 1983. – С. 605-610.

210. **Рух опору в Україні: 1960-1990** [Текст] : енциклопед. довідник / за ред. О. Зінкевича; передм. О. Зінкевича, О. Обертаса. – Київ, 2012. – 896 с. – Зі змісту: [про М. Руденка]. – С. 620-623.

211. **Рух опору в Україні: 1960-1990** [Текст] : енциклопед. довідник / за ред. О. Зінкевича; передм. О. Зінкевича. – Київ, 2010. – 804 с. – Зі змісту: [про М. Руденка]. – С. 543-546.

212. **Суд у справі Тихого Олексія Івановича, 1927 р. народження, і Руденка Миколи Даниловича, 1920 р. народження** [Текст] // Думки про рідний Донецький край. Т. 1 / О. Тихий; упоряд.: В. Овсієнко [та ін.]. – Донецьк, 2011. – С. 198-282.

213. **Український Національний Фронт** [Текст] : дослідження, документи, матеріали / упоряд.: М. Дубас, Ю. Зайцев. – Львів, 2000. – 680 с. – Зі змісту: [про М. Руденка]. – С. 523, 533, 549.

214. **Український правозахисний рух** [Текст] : док. і матеріали київ. Укр. Громад. Групи Сприяння виконанню Гельсінських Угод / Комітет Гельсінських Гарантій для України; упоряд. О. Зінкевич; авт. передм. А. Зварун. – Торонто; Балтимор, 1978. – 477 с. – Зі змісту: [про М. Руденка]. – С. I, V, VI, IX, 9, 10, 14, 15, 17, 19, 31, 32, 66, 67, 95, 97, 102-104, 110-112, 114, 118, 121, 131, 133, 143, 153, 156, 159-166, 169-172, 177, 181, 192, 193, 205, 206, 209, 229, 257, 258, 261, 263-282, 286, 290-292, 296, 297, 299-332, 336, 339-344, 347, 348, 350, 353, 357, 359-363, 365, 370, 377-379, 387, 394, 397-399, 402, 404.

215. **Чорновіл В.** Твори [Текст]. В 10 т. Т. 2. Документи та матеріали (листопад 1985 – квітень 1990) / В'ячеслав Чорновіл; упоряд. Валентина Чорновіл. – Київ, 2003. – 906 с. – Зі змісту: [про М. Руденка]. – С. 55.

216. **Чорновіл В.** Твори [Текст]. В 10 т. Т. 3. Документи та матеріали (листопад 1985 – квітень 1990) / В'ячеслав Чорновіл; упоряд. Валентина Чорновіл. – Київ, 2006. – 976 с. – Зі змісту: [про М. Руденка]. – С. 26.

217. **Чорновіл В.** Твори [Текст]. В 10 т. Т. 4, кн. 1. Документи та матеріали (листопад 1985 – квітень 1990) / В'ячеслав Чорновіл; упоряд. Валентина Чорновіл. – Київ, 2005. – 990 с. – Зі змісту: [про М. Руденка]. – С. 5, 518, 546, 758.

218. **Чорновіл В.** Твори [Текст]. В 10 т. Т. 4, кн. 2. Документи та матеріали (листопад 1985 – квітень 1990) / В'ячеслав Чорновіл; упоряд. Валентина Чорновіл. – Київ, 2005. – 1068 с. – Зі змісту: [про М. Руденка]. – С. 156, 535, 582, 656, 674, 749, 801, 816, 977, 983, 994.

219. **Чорновіл В.** Твори [Текст]. В 10 т. Т. 5. Документи та матеріали (листопад 1985 – квітень 1990) / В'ячеслав Чорновіл;

упоряд. Валентина Чорновіл. – Київ, 2007. – 912 с. – Зі змісту: [про М. Руденка]. – С. 641, 744, 791, 794.

220. **Чорновіл В.** Твори [Текст]. В 10 т. Т. 6. Документи та матеріали (листопад 1985 – квітень 1990) / В'ячеслав Чорновіл; упоряд. Валентина Чорновіл. – Київ, 2009. – 1052 с. – Зі змісту: [про М. Руденка]. – С. 102, 183, 206, 362, 364, 612, 856, 908, 941, 942, 948.

* * *

221. **Верховний Суд УРСР затвердив вирок Руденка і Тихого** [Текст] // Сучасність. – 1978. – № 1. – С. 115-118.

*222. **Донський Д.** Кримінальна справа № 94 [Текст] : [про М. Руденка] / Д. Донський // Радянська Україна. – 1991. – 12 січ.

223. **Кларк Р.** Апеляція у справі Миколи Даниловича Руденка і Олексія Івановича Тихого [Текст] / Ремзі Кларк // Сучасність. – 1977. – № 9. – С. 116-119.

224. **Колишній головний прокурор США Ремзі Кларк веде правну оборону М. Руденка та Тихого** [Текст] // Сучасність. – 1977. – № 9. – С. 114.

225. **Кузьменко С.** Микола Руденко – поет, письменник, оборонець людських і національних прав [Текст] / С. Кузьменко // Самостійна Україна. – 1987. – № 4. – С. 45-50.

226. **Кушерець В.** Правозахисна результативна енергія Миколи Руденка [Текст] / Василь Кушерець // Голос України. – 2020. – 19 груд.

227. **Л. Лук'яненко на процесі Руденка та Тихого** [Текст] // Авангард. – 1978. – № 6. – С. 337-341.

*228. **Мартищенко Т.** Інтегрований урок «Микола Руденко – поет, політик, борець, громадянин». 11 клас [Текст] / Т. Мартищенко // Історія та правознавство. – 2009. – №9. – С. 12-17.

229. **Мусієнко О.** Українські правозахисники: витоки [Текст] / О. Мусієнко // Літературна Україна. – 1997. – 16 січ. – С. 6.

230. **О. К.** Микола Руденко – поет борець [Текст] / О. К. // Авангард. – 1977. – № 3/4. – С. 188.

231. **Овсієнко В.** «Це був потужний сплеск національного духа»: історія правозахисника Миколи Руденка [Текст] / Василь Овсієнко // Україна молода. – 2017. – 19 груд.

*232. **Потужний сплеск національного духу** [Текст] : [Гельсінський рух в Україні та М. Руденко] // Президентський вісник. – 2001. – 30 листоп. – С. 16.

233. **Роженко М.** «Формула сонця», або Як ми робили «відщепенців» [Текст] / М. Роженко // Київ. – 1990. – № 8. – С. 93-100.

*234. **Сом М.** Небезпечний правдолюб [Текст] / М. Сом // Сільські вісті. – 2010. – 21 груд.

235. **Сугоняко О.** Микола Руденко: друге народження [Текст] / Олександр Сугоняко // Світогляд. – 2021. – №4. – С. 28-31.

236. **Суд у справі** Тихого Олекси Івановича, 1927 року народження та Руденка Миколи Даниловича, 1920 року народження [Текст] // Сучасність. – 1978. – № 1. – С. 90-114.

237. **Сюндюков І.** Він не ховався за спини [Текст] / І. Сюндюков // День. – 2010. – 17 груд.

*238. **Чорногуз О.** Поєдинок [Текст] : моя перша і остання зустріч із Миколою Руденком / Олег Чорногуз // Березіль. – 2017. – № 4/6. – С. 109-118.

239. **Яновська Л.** Його називають пророком [Текст] / Л. Яновська // Урядовий кур'єр. – 2010. – 18 груд.

* * *

*240. **Helsinki Monitors Nominated for Nobel Peace Prize** [Текст] (члени америк. Конгресу і Сенату домінують Ю. Орлова, В. П'яткуса, *М. Руденка* і А. Саранського на отримання Нобелівської нагороди 1981 р.) // Smoloskyp. – 1981. – № 11. – С. 6, 7.

*241. **For Political Prisoners of the U.S.S.R.** Nominated for 1984 Nobel Peace Prize: Ju. Orlov, *M. Rudenko*, V. Petkus, A. Sheharansky // Smoloskyp. – 1984. – № 5. – С. 5.

* * *

242. **Білорусець Г.** Микола Руденко: «Зробили, що встигли». Українська Гельсінська група [Електронний ресурс] / Ганна Білорусець. – Режим доступу : <https://www.radiosvoboda.org/a/mykola-rudenko-uhh/31613943.html>

243. **Микола Руденко** – відомий український правозахисник [Електронний ресурс] / Терноп. ОУНБ; В. Вітенко // YouTube. – Електрон. відеодан. – Режим доступу : <https://www.youtube.com/watch?v=CcJFukTS71M>. – Назва з екрана.

244. **100 років Миколі Руденку:** як КГБ мстився дисиденту й правозахиснику [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://cdvr.org.ua/28439/2020/12/18/>

245. «**Шляхи і долі.** Микола Руденко – правозахисник і літератор» [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://www.kogri.edu.te.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=3008:-----100----&catid=41:2012-08-13-10-43-01&Itemid=287

УКРАЇНІ І СВІТОВІ ЩЕ НАЛЕЖИТЬ ВІДКРИТИ Миколу РУДЕНКА (вшанування пам'яті)

До 90-річчя від дня народження Миколи Руденка пошта України в 2010 році випустила в обіг поштовий конверт.

Ім'ям Миколи Руденка у Дніпрі та Полтаві названо вулиці.

На батьківщині письменника (селище Біле-1, Лутугинський район) у 2011 році в гімназії, яка носить ім'я М. Руденка з 2005 року, відкрито Літературно-краєзнавчий музей його імені.

На будинку Роліт у Києві (вул. Богдана Хмельницького, 68), де деякий час проживав Микола Руденко, встановлено меморіальну дошку.

До 83-х роковин Голодомору в Україні Український інститут національної пам'яті у листопаді 2016 року вніс його ім'я до проекту «Незламні», як відзначення на державному рівні 15 видатних людей, що пройшли через страшні 1932-1933 роки та змогли себе реалізувати.

У листопаді 2020 року Укрпошта випустила зчіпку «Лицарі духу. Діячі українського правозахисного руху» з трьох марок «Михайло Горинь (1930-2013)», «Микола Руденко (1920-2004)», «Святослав Караванський (1920-2016)» авторства Василя Василенка.

Бібліотеці №156, що у Дарницькому районі м. Києва, у 2020 році присвоєно ім'я Миколи Руденка.

18 січня 2024 року Київська міська рада перейменувала бульвар Кольцова на бульвар Миколи Руденка.

246. Про відзначення 90-річчя від дня народження Миколи Руденка [Текст] : указ Президента України від 14 серп. 2009 р. № 612/2009 // Урядовий кур'єр. – 2009. – 20 серп. – С. 14.

247. **Про відзначення пам'ятних дат і ювілеїв у 2020 році** [Текст] : постанова Верховної Ради України від 3 груд. 2019 р. № 325-IX // *Голос України*. – 2019. – 21 груд. – С. 4.

Про урочисте відзначення на державному рівні у 2020 році пам'ятних дат і ювілеїв з додатком, зокрема 19.12. – 100 років від дня народження Миколи Руденка, письменника, філософа, правозахисника, політв'язня радянського режиму, члена-засновника Української Гельсінської групи, Героя України.

248. **Пам'ятні дати та ювілеї 2020 року** [Текст] : додаток до постанови Верховної Ради України від 3 груд. 2019 р. № 325-IX // *Голос України*. – 2019. – 21 груд. – С. 4.

* * *

*249. **Бондарук Л.** У шани пам'яті Миколи Руденка [Текст] / Л. Бондарук // *Шлях перемоги*. – 2005. – 20 квіт. – С. 11.

250. **Гайворонська М.** До рідного порогу: шляхи до істини Миколи Руденка [Текст] / М. Гайворонська // *Донбас*. – 1993. – № 1-2. – С. 99-111.

*251. **«Малинові стяги»:** Світло Миколи Руденка [Текст] // *Молодь України*. – 1990. – 26 серп. – (Українці в діаспорі).

252. **Микола Руденко** – дійсний член УВАН [Текст] // *Літературна Україна*. – 1992. – 6 серп.

253. **Неживий О.** Луганець Микола Руденко – Герой України [Текст] / Олексій Неживий // *Українська література в загальноосвітній школі*. – 2013. – № 4. – С. 21-24.

254. **Парійський Є.** Премія поетові і правозахисникові [Текст] : [про вручення премії ім. В. Винниченка] / Є. Парійський // *Радянська Україна*. – 1991. – 29 січ.

255. **Погуляйко С.** Прислухаймося до голосу громадянина: Микола Руденко, лауреат Державної премії України ім. Т. Шевченка 1993 р. [Текст] / С. Погуляйко // *Самостійна Україна*. – 1993. – 17 берез.

256. **Чорна С.** Товариство «Знання» оголосило 2020-й Роком дисидента Миколи Руденка [Текст] / Світлана Чорна // *Голос України*. – 2020. – 3 січ. – С. 16.

257. **Шаповалова І.** Лауреатів – тринадцять [Текст] : [про нагородження Державною премією ім. Т. Шевченка] / І. Шаповалова // *Вісті з України*. – 1993. – 11-17 берез. – С. 11.

258. **Літературні премії** [Текст] : [про присудження Державної премії ім. Т. Шевченка за роман «Орлова балка» та збірку «Поезії»] // *Слово і час*. – 1993. – №7 – С. 36.

*259. **Березів М.** Талант з енергії сонця [Текст] : [про творчий вечір письменника в Києві] / М. Березів // Українське слово. – 1995. – 28 груд.

*260. **Гайворонська Г.** А повернувся сивим... [Текст] : [про зустріч з земляками у Луганській ОУНБ] / Г. Гайворонська // Літературна газета. – 1992. – 8 жовт. – С. 7.

*261. **«Енергія прогресу»** Миколи Руденка [Текст] : [про презентацію вибраних економічних праць, за які він був ув'язнений на 12 років] // Українське слово. – 1999. – 25 лют. – С. 14.

*262. **Кирилюк В.** Формула добробуту Миколи Руденка [Текст] : [про презентацію книги «Енергія прогресу»] / В. Кирилюк // Літературна Україна. – 1999. – 25 лют.

*263. **Кравченко М.** Літературний вечір Миколи Руденка [Текст] / М. Кравченко // Трибуна студента. – 1990. – 21 груд.

* * *

264. **В УКУ** розпочалися «Руденківські читання» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ucu.edu.ua/news/3472/>. – Назва з екрана.

265. **Повадир**, який заглядав за обрій. Руденко Микола Данилович [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/node/5336>. – Назва з екрана.

266. **«Права людини: українська реальність».** Програма присвячена керівникові Української Гельсінської Групи, письменнику та політв'язню Миколі Руденку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.radiosvoboda.org/a/910854.html>. – Назва з екрана.

267. **Микола Руденко.** Поет, правозахисник і філософ з Луганщини [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.istpravda.com.ua/articles/5c16e317af075/>. – Назва з екрана.

до дня народження

*268. **Власенко І.** Двічі нагороджений: Миколі Руденкові – 75 [Текст] / Іван Власенко // Літературна Україна. – 1995. – 28 груд.

*269. **Вшанування** Миколи Даниловича Руденка з нагоди його 80-ти річчя [Текст] // Бахмутський шлях. – 2000. – №1-2 – С. 3.

270. **Неживий О.** Земна місія Миколи Руденка [Текст] : до 90-ліття від дня народження / Олексій Неживий // Слово Просвіти. – 2010. – 16-22 груд. – С. 6.

271. **Слабошпицький М.** Горить його свіча [Текст] : до 80-річчя від дня народження М. Руденка / Михайло Слабошпицький // Дивослово. – 2000. – №12. – С. 14-16.

272. **Щириця П.** Шляхи і роздоріжжя Миколи Руденка: [Текст] : [про 80-річний ювілей поета-дисидента і філософа] / П. Щириця // Україна. – 2000. – 26 груд. – С. 1.

* * *

273. **До 90-річчя від дня народження Миколи Руденка.** Документи ЦДАВО України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://old.archives.gov.ua/Sections/Persons/Rudenko/CDAVO/>. – Назва з екрана.

274. **90-річчя** від дня народження М. Руденка відзначають на державному рівні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://litakcent.com/2009/08/18/90-richchja-vid-dnja-narodzhennja-mrudenka-na-derzhavnomu-rivni.html>. – Назва з екрана.

275. **90-річчя** від дня народження Миколи Руденка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://lib.lnpu.edu.ua/ua/resource/exhibitions/2009_12_16.htm. – Назва з екрана.

276. **Про заходи** щодо відзначення 90-річчя від дня народження Миколи Руденка [Електронний ресурс] // <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1469-2009-%D1%80#Text>. – Назва з екрана.

277. **Про відзначення 80-річчя** від дня народження Миколи Руденка [Електронний ресурс] // <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/482-2000-%D1%80#Text>. – Назва з екрана.

278. **Століття Миколи Руденка:** пам'ять на окупованій Луганщині, екологічна філософія і лицарство правозахисту [Електронний ресурс] // <https://novynarnia.com/2020/12/19/mrudenko/>. – Назва з екрана.

279. **100 років Миколі Руденку:** як дисидент із Луганщини створив Українську Гельсінську групу [Електронний ресурс] // <https://www.radiosvoboda.org/a/dysydent-iz-luhanshchynu-stvoryv-ukrayinsku-helsinsku-hrupu/31009255.html>. – Назва з екрана.

з дня смерті

280. **Микола Руденко** [Текст] : некролог // Літературна Україна. – 2004. – 8 квіт.

281. **Те саме** // Урядовий кур'єр. – 2004. – 3 квіт. – С. 9.

* * *

282. **Помер Микола Руденко** [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.radiosvoboda.org/a/914691.html>. – Назва з екрана.

283. **Земна місія Миколи Руденка** [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://slovooprosvity.org/2010/12/15/zemna-misiia-mykoly-rudenka/>. – Назва з екрана.

Музеї, вулиці, дошки

284. **Особова О.** Прозрів, повернувшись додому: У рідній школі Миколи Руденка відкрили літературно-краєзнавчий музей [Текст] / Олена Особова // Урядовий кур'єр. – 2011. – 4 лют. – С. 7.

* * *

285. **Велике перейменування:** Святошинський район [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.cedra-journal.com.ua/2023/01/25/strong-velyke-perejmenuvannya-svyatoshynskuj-rajon-strong/>. – Назва з екрана.

286. **Вулиця Миколи Руденка** [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/>. – Назва з екрана.

Вірші

*287. **Талалай Л.** Миколі Руденку [Текст] : вірш / Леонід Талалай // Слобожанщина. – 2002. – №21. – С. 68.

* * *

288. **Презентовано** документальний цикл про українських дисидентів-політв'язнів [Електронний ресурс] : [Прину Стасів-Калинець, *Миколу Руденка* та Святослава Караванського]. – Режим доступу: <https://www.prostir.ua/?news=prezentovano-dokumentalnyj-tsykl-pro-ukrajinskyh-dysydentiv-politvyazniv>. – Назва з екрана.

289. **Документальний** цикл про політв'язнів. Микола Руденко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=m5WeNyebIiM>. – Назва з екрана.

Методико-бібліографічні матеріали

290. **Горить його свіча:** цікаві та маловідомі факти життя Миколи Руденка [Текст] : біобібліогр. нарис до 100-річчя від дня народж. / уклад.: І. Братікова, Н. Андрущенко; Централізована бібліотечна система Дарницького р-ну, Б-ка ім. М. Руденка. – Київ, 2020. – 58 с.

291. **Людина з посмішкою сонця** [Текст] : бібліогр. покажчик до 90-річчя М. Руденка / уклад. Р. Рокіта ; Централізована бібліотечна система Деснянського району м. Києва. – Київ, 2010. – 24 с.

292. **Світ крізь сльозу** [Текст] : рекомендаційно-бібліографічний список літератури до 90-річчя М. Руденка / [уклад. Н. Патенок]; Київська обласна бібліотека для юнацтва. – Київ, 2010. – 8 с.

ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК

А

Алтунян Г. 27

Б

Бажан О. 203

Базилевський В. 149

Бедзик Ю. 151

Бердник О. 191

Березів М. 259

Білорусець Г. 242

Бондаренко О. 131, 132, 170,
200

Бондарук Л. 249

Борзенко О. 133

Бровко О. 134-138

Бруно Д. 154, 155

В

Власенко І. 4, 12, 28, 150, 176-
179, 268

Василенко Р. 139

Г

Гайворонська Г. 11, 29, 260

Гайворонська М. 250

Гайовий Г. 30

Герасимова Г. 15

Голуб О. 74

Гончар О. 174

Григоренко П. 18, 160

Гущак І. 3

Д

Данилюк Ю. 203

Дашкієв М. 151

Донський Д. 222

Дубас М. 213

Ж

Жадько В. 5

Жулинський М. 31, 73, 116, 140

З

Зайцев Ю. 213

Захаров Б. 204, 208

Зінкевич О. 190-192, 194, 195,
209-211, 214

Злупко С. 171

К

Караванський С. 288

Карацупа В. 151

Касьянов Г. 205, 206

Качуровський І. 60, 80, 83, 141,
142

Кирилюк В. 262

Кіпіані В. 6, 32-34

Кларк Р. 223, 224

Ковтуненко М. 195

Козак С. 8

Кравченко М. 263

Краснодемський В. 35

Кудрявцев М. 143, 144, 152

Кузьменко С. 225

Кушерець В. 226

Л

Левицький М. 9

Левченко О. 151

Лисяк-Рудницький І. 19

Лиша Р. 180

Логвиненко Ю. 153, 172, 181

Луків М. 182

Лук'яненко Л. 227

Лупейко В. 36

М

Мазуренко В. 183
Малаш М. 37
Маринович М. 20, 207
Мартинець С. 38
Мартищенко Т. 228
Михайлюта О. 21, 154, 155
Мусієнко О. 173, 229
Н
Неживий О. 39, 253, 270
Ночовний М. 13
О
О. К. 40, 230
Овсієнко В. 6, 23, 107, 193, 201,
208, 212, 231
Олійник Б. 41
Особова О. 284
П
Павлишин М. 174
Парійський Є. 254
Погуляйко С. 255
Пащенко В. 47
Пронюк Є. 202
Просалова В. 26
Р
Райбедюк Г. 25
Рапп І. 42, 208
Ренчка І. 157
Роєнко П. 43
Роженко М. 233
Рубан П. 194
Рудик С. 14
Рудницький Л. 46
С
Сверстюк Є. 48

Слабошпицький М. 49, 271
Сом М. 10, 50, 234
Сорока М. 58
Стасів-Калинець І. 288
Сугоняко О. 235
Сюндюков І. 237
Т
Талалай Л. 52, 53, 57, 145, 146,
287
Тарнавський О. 147
Тарнашинська Л. 148
Тихий О. 193, 201, 212, 221, 223,
224, 227, 236
Х
Хейфец М. 54
Ч
Чорна С. 256
Чорновіл В'ячеслав 215-220
Чорновіл Валентина 215-220
Чорногуз О. 238
Чичибабін Б. 125
Ш
Шаповалова І. 257
Шевчук В. 175, 184-188
Шігі Г. 55
Шудря М. 5
Щ
Щириця П. 272
Я
Яновська Л. 239

ЗМІСТ

Донбас, без сумніву, – український край	3
Нагороди та звання	10
Знакові висловлювання Миколи Руденка	11
Інтерв'ю	13
Рікою життя Миколи Руденка.....	15
Слово про земний шлях Миколи Руденка.....	18
Пробуджений совістю	26
Безсмертя нації – у слові (творчий шлях Миколи Руденка).....	30
<i>Поетична творчість</i>	34
<i>Проза і публіцистика</i>	36
<i>Про творчість</i>	38
Микола Руденко – філософ, економіст, науковець ..	41
Небезпечний правдолюб (правозахисна діяльність Миколи Руденка).....	45
Україні і світові ще належить відкрити Миколу Руденка (вшанування пам'яті)	53
<i>Заходи</i>	55
<i>Музеї, вулиці, дошки</i>	57
<i>Вірші</i>	57
<i>Методико-бібліографічні матеріали</i>	57
Іменний покажчик.....	58